

Gerecht in Eerste Aanleg
Zittingsplaats Curaçao
10 april 2017 om 9.00 uur

AR. 80957/2016

**INCIDENTELE CONCLUSIE TOT NIET-
ONTVANKELIJKHIED**

tevens

CONCLUSIE VAN ANTWOORD

**De openbare rechtspersoon het Land
Curaçao,**

hierna ook: "het Land",

gedaagde,

gemachtigden: mrs. W.R. Flocker en E.

Kleist

tegen

**De Stichting Foundation Clean Air
Everywhere e.a.,**

hierna ook: "Eisers",

eisers,

gemachtigden: mrs. S.A. in 't Veld en

P.E.A.L.M. van en Laarschot

Edelachtbare,

De stellingen van Eisers worden door gedaagde, hierna te noemen Land, ontkend, voor zover zij niet nadrukkelijk in het hiernavolgende worden erkend.

INCIDENTELE CONCLUSIE TOT NIET-ONTVANKELIJKHIED

I. Ontvankelijkheid

1. De materie die in deze zaak aan de orde is, is zonder meer complex. Tegelijkertijd ligt de vraag voor, of Eisers überhaupt ontvankelijk zijn in hun vorderingen. Naar het oordeel van het Land is dit om meerdere redenen niet het geval, wat hierna zal worden toegelicht.
2. Het Land is van mening dat, om redenen van proces-economie, de beoordeling van de ontvankelijkheid van de diverse rechtsvorderingen van Eisers dient te worden beantwoord, voordat (eventueel) een inhoudelijke beoordeling daarvan plaatsvindt.

Om die reden zal het Land eerst uiteenzetten dat en waarom uw Gerecht Eisers niet kan ontvangen in hun vorderingen. Vervolgens zal het Land ingaan op de inhoudelijke stellingen van Eisers.

I.1. Eisers zijn niet-ontvankelijk in hun vorderingen

I.2. Bevoegdheid brengt niet automatisch (ook) ontvankelijkheid met zich

3. Als bekend, wordt de bevoegdheid van de burgerlijke rechter bepaald aan de hand van het recht waarop het gevorderde betrekking heeft.¹ Eisers baseren hun vorderingen in deze zaak op een burgerlijk recht, te weten de

¹ Deze 'objectum litis-leer' geldt sinds het arrest Guldemon/Noordwijkerhout: HR 31 december 1915, NJ 1916, blz. 407, AB Klassiek 2, m.nt. Konijnenbelt. Over dit arrest: R.J.N. Schlössels e.a. (red.), De burgerlijke rechter in het publiekrecht, Deventer: Wolters-Kluwer 2015.

onrechtmatige daad.² Daarmee is de burgerlijke rechter (inderdaad) bevoegd om kennis te nemen van hun vorderingen.

4. Daarmee is echter niet automatisch (ook) gegeven dat de bevoegde burgerlijke rechter Eisers kan ontvangen in hun vorderingen. Dat is een afzonderlijke vraag, die naar het oordeel van het Land ontkennend moet worden beantwoord.
- 1.3. De door Eisers aangehaalde jurisprudentie ten aanzien van (niet-) ontvankelijkheid is niet relevant, want het betreft - anders dan in casu - zaken tussen burgers onderling**
5. Eisers stellen dat uw Gerecht hen dient te ontvangen in hun civiele vorderingen en verwijzen *“in dat kader ook naar de uitspraken van het Gemeenschappelijk Hof d.d. 30 oktober 2007, r.o. 3.2 (ECLI:NL:OGHNAA:2007:BJ7611) en Gemeenschappelijk Hof d.d. 12 januari 2010, r.o. 3.3 (ECLI:NL:OGHNAA:2010:BK9395).”*³
 6. In beide uitspraken verwijst het Gemeenschappelijk Hof ter aangehaalde plaatse naar het arrest van de Hoge Raad van 28 september 2007, NJ 2007, 521.⁴ De zaak die aanleiding gaf tot dat arrest betrof, evenals de zaken die

² Zie bijvoorbeeld randnummer 26 van het Verzoekschrift: *“De vorderingen in de onderhavige procedure zijn namelijk gebaseerd op het onrechtmatig handelen c.q. nalaten van de Overheid.”* Zie verder onderdeel (i) van het petitum van het Verzoekschrift: *“voor zover vereist op de voet van artikel 3:305 a BW, voor recht te verklaren dat het Land Curaçao onrechtmatig jegens Eisers handelt (...)”* en onderdeel (v) van het petitum: *“voor zover vereist op de voet van artikel 3:305 a BW, voor recht te verklaren dat het Land Curaçao aansprakelijk is voor alle schade die Eisers hebben geleden en nog zullen lijden als gevolg van het onrechtmatig handelen door Land Curaçao (...)”* [onderstrepingen toegevoegd]

³ Zie randnummer 26 van het Verzoekschrift.

⁴ Zie r.o. 3.2 van de door Eisers aangehaalde uitspraak van het Gemeenschappelijk Hof van 30 oktober 2007: *“Aangezien het feit dat Humanitaire Zorg Curaçao c.s. ook de mogelijkheid ten dienste staat om langs bestuursrechtelijke weg de weigering tot bestuursdwang te doen toetsen en het Bestuurscollege van het Eilandgebied tot het uitoefenen van bestuursdwang te doen verplichten niet in de weg staat aan de ontvankelijkheid in civilibus (verg. HR 28 september 2007, NJ 2007, 521), verwerpt het Hof dit niet-ontvankelijkheidsverweer van Isla.”* en verder r.o. 3.3. van de door Eisers aangehaalde uitspraak van het Gemeenschappelijk Hof van 12 januari 2010: *“Nu de vordering van HZC c.s. is gebaseerd op onrechtmatige daad, kan de eventuele omstandigheid dat HZC c.s. in de LAR-zaak de overheid tot het uitoefenen van bestuursdwang kan doen verplichten geen grond opleveren voor niet-ontvankelijkheid in deze civiele zaak (vergelijk: HR 28 september 2007, NJ 2007, 521). Dit verweer faalt dus.”* [onderstreping toegevoegd]

aanleiding gaven tot de twee aangehaalde uitspraken van het Gemeenschappelijk Hof, een geschil tussen burgers onderling en niet, als in casu, een geschil tussen burger(s) en overheid. Enkel ten aanzien van de eerstgenoemde categorie geschillen - dus die tussen burgers onderling - heeft de Hoge Raad in zijn arrest van 28 september 2007, NJ 2007, 521 geoordeeld dat de civiele rechter zich dient te onthouden van niet-ontvankelijkverklaring van de eisende partij op de grond dat deze ook de mogelijkheid ten dienste staat om langs bestuursrechtelijke weg aan de gewraakte gedragingen van de gedaagde partij een einde te doen maken. Dat blijkt onder meer uit de conclusie van de A-G bij dat arrest, die strekte tot vernietiging van de bestreden uitspraak van het Gemeenschappelijk Hof - ook daar ging het om een Antilliaanse zaak - en die de Hoge Raad vervolgens overnam. Voor zover relevant luidt die als volgt:

“2.4 Onderdeel 1 komt op tegen rov. 3.9. Het onderdeel betoogt dat het daarin vervatte oordeel dat het Hof als burgerlijke rechter Duck niet in haar (kortgeding)vordering kan ontvangen, omdat zij daarvoor de LAR-rechter kan adiëren, van een onjuiste rechtsopvatting blijk geeft. Onder verwijzing naar de uitspraken van de Hoge Raad van 17 september 1982, NJ 1983, 278, m.nt. MS, en 18 december 1992, NJ 1994, 139, m.nt. MS en CJHB, stelt het onderdeel dat het Hof in rov. 3.9 heeft miskend dat aan een niet tegen de overheid gerichte en op onrechtmatige daad gebaseerde (kortgeding)vordering voor de gewone rechter, strekkende tot een aan de gedaagde partij op te leggen gebod te handelen naar de voorwaarden van de aan haar verleende vergunning, op zichzelf niet in de weg staat dat bij gebruikmaking van administratiefrechtelijke rechtsgangen ook langs andere wegen kan worden bereikt dat de gedaagde partij haar gewraakte gedragingen ten gevolge van maatregelen van de overheid staakt. Het Hof had als burgerlijke rechter Duck in haar subsidiaire vordering moeten ontvangen, aldus het onderdeel.”

Bij de behandeling van dit onderdeel stel ik voorop dat met ingang van 1 december 2001 voor de Nederlandse Antillen de Landsverordening administratieve rechtspraak (LAR)(20) geldt. Op basis van de LAR kan een belanghebbende tegen de beschikking van een bestuursorgaan op één van de in art. 9 LAR genoemde gronden beroep bij de administratieve rechter instellen. Daarbij is het tevens mogelijk dat de administratieve rechter op verzoek van de indiener van een beroepschrift ter voorkoming van onevenredig nadeel een voorlopige voorziening treft (art. 85 lid 1 LAR). Volgens [verweester 2] en [verweerder 3] zou Duck langs deze administratiefrechtelijke weg een voorlopige voorziening met betrekking tot haar subsidiaire vordering kunnen verkrijgen; blijkens rov. 3.9 is het Hof dezelfde mening toegedaan en heeft het om die reden Duck niet in haar subsidiaire vordering ontvangen.

Het Antilliaanse bestuursrecht sluit in het algemeen aan bij het Nederlandse bestuursrecht; de LAR is geënt op de voormalige Wet administratieve rechtspraak overheidsbeschikkingen en de Algemene wet bestuursrecht(21). Bij het opstellen van de LAR is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van reeds in de Nederlandse administratieve rechtspraak gehanteerde begrippen, zodat "desgewenst te rade gegaan kan worden bij Nederlandse literatuur en jurisprudentie van de Nederlandse administratieve rechters".

Het onderdeel wijst er terecht op dat in de rechtspraak van de Hoge Raad over de competentieverdeling tussen de (Nederlandse) burgerlijke en administratieve rechter in een geschil tussen burgers onderling als regel is aanvaard dat "aan een - niet tegen de overheid gerichte - vordering voor de gewone rechter, al of niet in kort geding, waarbij de eisende partij een rechterlijk verbod vraagt van jegens haar onrechtmatige gedragingen van gedaagde, op zichzelf niet in de weg staat dat er, bij gebruikmaking van administratiefrechtelijke rechtsgangen, ook andere wegen bestaan, waarlangs bereikt zou

kunnen worden dat gedaagde ten gevolge van maatregelen van de overheid zijn gewraakte gedragingen staakt"). Waar er naar mijn mening geen grond is naar Antilliaans recht anders over de mogelijkheid van een op onrechtmatige daad gebaseerde en (niet tegen de overheid maar) tegen (een) andere justitiabele(n) gerichte (kortgeding)vordering te oordelen, klaagt het onderdeel terecht dat 's Hofs oordeel dat, waar "(v)oor een dergelijke voorlopige voorziening (...) de LAR-rechter geadieerd (kan) worden", het Hof "(...) als burgerlijk rechter Duck International niet (kan) ontvangen in die vordering", van een onjuiste rechtsopvatting getuigt. Het onderdeel is daarom terecht voorgesteld, óók als in cassatie moet worden aangenomen dat Duck daadwerkelijk een verzoek tot handhaving heeft gedaan en tegen de fictieve weigering van dat verzoek bezwaar heeft gemaakt (zie rov. 4.3 van het vonnis in kort geding van het Gerecht van 22 maart 2006, door [verweerster 2] en [verweerder 3] als productie 4 in hoger beroep overgelegd)." [onderstreping toegevoegd]

7. Vervolgens vernietigde de Hoge Raad de bestreden uitspraak van het Gemeenschappelijk Hof onder verwijzing naar zijn, door de A-G aangehaalde arrest van 18 december 1992, NJ 1994, 139:

"3.3 (...) Aldus is deze rechtsklacht gegrond. Zoals de Hoge Raad heeft beslist in zijn arrest van 18 december 1992, nr. 14924, NJ 1994, 139, behoort de burgerlijke rechter, die in beginsel bevoegd is kennis te nemen van een hem voorgelegde, op onrechtmatige daad gebaseerde vordering, zich te onthouden van niet-ontvankelijkverklaring van de eisende partij op de grond dat deze ook de mogelijkheid ten dienste staat om langs bestuursrechtelijke weg - met name door het uitlokken van bestuursdwang - aan de gewraakte gedragingen van de gedaagde partij een einde te doen maken en haar, in het geval dat het betrokken overheidsorgaan haar daartoe strekkend verzoek van de hand mocht wijzen, een met

voldoende waarborgen omklede bestuursrechtelijke rechtsgang openstaat teneinde die weigering te doen toetsen en het orgaan tot het uitoefenen van bestuursdwang te doen verplichten.”

8. Nogmaals: dat arrest van de Hoge Raad uit 1992 betrof een *niet* tegen de overheid gerichte, op onrechtmatige daad gebaseerde vordering voor de gewone rechter. In casu gaat het om *wél* tegen de overheid gerichte, op onrechtmatige daad gebaseerde vorderingen voor de gewone rechter. Voor die laatste categorie geschillen gelden andere regels, die het Land hierna uiteen zal zetten.

1.4. De behoorlijke taakverdeling tussen burgerlijke rechter en bestuursrechter in zaken tegen de overheid

9. In het geval de wet een bijzondere rechtsgang heeft aangewezen, waarin de gestelde onrechtmatigheid kan worden beoordeeld, resteert geen taak meer voor de burgerlijke rechter, ook al is deze bevoegd om van de vordering kennis te nemen.⁵
10. De burgerlijke rechter verleent als zogenaamde ‘rest-rechter’ slechts aanvullende rechtsbescherming tegen de overheid in de volgende twee gevallen:
 - (i) Indien voor de betrokkene(n) geen enkele mogelijkheid bestaat of heeft open gestaan om het geschil aan de bestuursrechter (of een andere bijzondere rechter) voor te leggen. De gedachte daarachter is, dat zoveel mogelijk voorkomen moet worden dat een situatie ontstaat, waarin het geschil over de rechtmatigheid van bepaalde

⁵ Dat volgt onder meer uit: HR 25 november 1977, ECLI:NL:HR:1977:AC6111, AB 1978/1 (Plassenschap Loosdrecht); noot C.J.H. Brunner onder HR 2 februari 1979, ECLI:NL:HR:1979:AB7312, NJ 1979/581; HR 17 juni 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4618, AB 1984/38 m.nt. J.R. Stellinga; HR 28 februari 1992, ECLI:NL:HR:1992:ZC0527, AB 1992/301 (Changoe/Staat); HR 17 oktober 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD3135, NJ 2009/91 m.nt. M.R. Mok, AB 2010/259 m.nt. G.A. van der Veen.

gedragingen aan geen enkele rechter zou kunnen worden voorgelegd.⁶

- (ii) Indien voor de betrokkene(n) weliswaar een mogelijkheid bestaat of heeft bestaan om het geschil aan de orde te stellen in een bijzondere, daarvoor aangewezen rechtsgang, maar deze rechtsgang niet met voldoende waarborgen is omkleed. Dit laatste hangt samen met jurisprudentie van het EHRM,⁷ waar de Hoge Raad zich bij heeft aangesloten: een belanghebbende kan een besluit door de burgerlijke rechter laten toetsen indien de bestuurlijke procedure zodanig in strijd is met fundamentele rechtsbeginselen, dat niet meer kan worden gesproken van een eerlijke behandeling van de zaak door een onpartijdige rechter.⁸
11. Van een *“met voldoende waarborgen omklede”* rechtsgang is in het algemeen sprake indien het bij wet aangewezen rechterlijk college onafhankelijk en onpartijdig is, partijen voldoende gelegenheid krijgen om hun standpunten naar voren te brengen in een, in beginsel, openbare zitting, zij kennis kunnen nemen van alle gedingstukken en het rechtsmiddel effectief is.
12. Of de bestuursrechtelijke rechtsgang een toereikende rechtsbescherming biedt tegen de overheid die maakt dat er geen taak meer resteert voor de burgerlijke rechter, is een vraag naar de rechtsbescherming in procedurele zin. Het Land verwijst onder meer naar het arrest *OZB/Staat*, waarin de Hoge Raad overwoog:

⁶ Zie: J.A.M. van Angeren, *De gewone rechter en de bestuursrechtspraak*, 2015, blz. 25 – 29 en 33 – 42; Van Wijk/Konijnenbelt en Van Male, *Hoofdstukken bestuursrecht*, 2014, blz. 705 – 710.

⁷ Zie o.a.: EHRM 23 oktober 1985, NJ 1986/102 m.nt. E.A. Alkema, AB 1986/1 m.nt. E.M.H. Hirsch Ballin (van Benthem) en EHRM 19 april 1994, NJ 1995/462 m.nt. E.A. Alkema (Van der Hurk).

⁸ HR 7 mei 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO3167, NJ 2005/131, AB 2004/439 m.nt. G.A. van der Veen, alsmede HR 3 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1049.

“Een en ander brengt mee dat OZB niet met vrucht voor de burgerlijke rechter kan aanvoeren dat de aanwijzingen onverbindend zijn, omdat in dit geval het uit een oogpunt van het bieden van aanvullende rechtsbescherming door de burgerlijke rechter niet noodzakelijk is over te gaan tot een herbeoordeling van het door de hoogste bestuursrechter uitgesproken oordeel, en zulks ter voorkoming van tegenstrijdige uitspraken en uit een oogpunt van een behoorlijke taakverdeling tussen de burgerlijke rechter en de bestuursrechter ook niet wenselijk is. (...) Aan mogelijke verschillen tussen de wijzen waarop de bestuursrechter en de burgerlijke rechter toetsing van algemeen verbindende voorschriften uitvoeren, komt in dit verband geen betekenis toe: een andere opvatting zou te zeer afbreuk doen aan de belangen die gemoed zijn met een behoorlijke taakverdeling tussen de bestuursrechter en de burgerlijke rechter.”⁹

1.5. In casu biedt de bestuursrechtelijke rechtsgang toereikende rechtsbescherming en resteert er geen taak voor de burgerlijke rechter

Algemeen

13. In casu is sprake van een met voldoende waarborgen omklede bestuursrechtelijke rechtsgang bij de bestuursrechter aan wie Eisers de door hen gestelde onrechtmatige gedragingen van het Land kunnen voorleggen.
14. Eisers stellen dat het Land voorbij zou gaan aan zijn plicht de bevolking te beschermen tegen milieuvervuiling ten gevolge van de Raffinaderij en de negatieve (gezondheids)gevolgen daarvan. Het Land zou geen adequate maatregelen treffen om zijn burgers te beschermen en de in dat kader ontstane schade te redresseren. Het zou ten onrechte ontbreken aan

⁹ HR 17 december 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO9556, NJ 2005/152 m.nt. TK, AB 2005/399 m.nt. FvO, rov. 3.3.1 en 3.3.3.

wetgeving, beleid, vergunningverlening, toezicht en handhaving om de burgers van het Land daartegen te beschermen.

15. Het Land stelt zich op het standpunt dat ten aanzien van al deze aangehaalde onderwerpen een met voldoende waarborgen omklede bestuursrechtelijke rechtsgang openstaat, die door Eisers in plaats van de nu aanhangig gemaakte procedure bij de burgerlijke rechter, kon worden doorlopen. Dit wordt in het hiernavolgende toegelicht.

De verwijten ten aanzien van wetgeving en beleid

16. Allereerst stellen Eisers dat de Hinderverordening Curaçao 1994 (de **Hinderverordening**) zowel wat betreft systematiek als inhoudelijk verouderd zou zijn. Eisers hebben echter niet onderbouwd waarom de Hinderverordening, hoewel deze inderdaad uit 1994 stamt, verouderd zou zijn. De Hinderverordening is een procedurele verordening, die een breed scala aan procedurele bepalingen bevat. De Verordening voorziet onder meer in een vergunningvereiste voor milieubelastende activiteiten, de procedure van vergunningverlening, diverse mogelijkheden om een eenmaal verleende vergunning te herzien en verschillende handhavinginstrumenten. Eisers hebben niet onderbouwd waarom deze procedurele bepalingen verouderd of niet langer toereikend zouden zijn.
17. Hieronder wordt nader ingegaan op de diverse bepalingen uit de Hinderverordening die de vergunningverlening reguleren en de mogelijkheden om een vergunning, indien deze niet (meer) voldoet, te herzien. Het Land stelt zich, mede in het licht van die uitgebreide bepalingen, op het standpunt dat de Hinderverordening een toereikend kader biedt om milieubelastende activiteiten binnen het Land te reguleren. In het navolgende wordt tevens uiteengezet dat het bestuursrechtelijke rechtsbeschermingssysteem van de Landsverordening administratieve rechtspraak (de LAR) volledig van toepassing is op besluiten die zijn genomen op grond van de Hinderverordening. Dit geldt

voor alle besluiten inzake onder meer vergunningverlening, herziening of intrekking van vergunningen en eventuele handhavingsprocedures. Al met al voorziet de Hinderverordening daarom, in samenhang met de Lar, in een sluitend stelsel van regulering van milieurechtelijke activiteiten. In het licht hiervan meent het Land dat het (niet onderbouwde) standpunt dat de Hinderverordening verouderd zou zijn – daargelaten dat dit standpunt dus niet is onderbouwd – niet tot een ontvankelijke vordering bij de burgerlijke rechter kan leiden. Als kritiek bestaat op enig door de Hinderverordening gereguleerd aspect kan – en moet – dit immers via de daarvoor beschikbare bestuursrechtelijke rechtsbeschermingsprocedures bij de bestuursrechter aan de orde worden gesteld. Er is onder die omstandigheden geen reden voor de burgerlijke rechter om aanvullende rechtsbescherming te bieden.

18. Ook de stelling dat ten onrechte geen milieurechtelijk beleid zou zijn vastgesteld, kan niet tot een ontvankelijke vordering leiden. De reeds kort besproken Hinderverordening bevat, zoals gezegd, een volledig kader voor de regulering van milieubelastende activiteiten met een met voldoende waarborgen omklede bestuursrechtelijke rechtsgang. Er bestaat geen regelgeving die het Land verplicht om beleid vast te stellen ten aanzien van vergunningverlening op grond van de Hinderverordening. De burgerlijke rechter zal een dergelijke verplichting naar de mening van het Land ook niet kunnen opleggen, reeds omdat zo'n verplichting geen steun vindt in het recht. Nu de volledige inhoud en procedure met betrekking tot de totstandkoming van vergunningen die zien op milieubelastende activiteiten bovendien op grond van de Hinderverordening en de Lar bij de bestuursrechter aan de orde kunnen (en moeten) worden gesteld, zijn Eisers in hun bij de burgerlijke rechter ingediende vordering niet-ontvankelijk.

De verwijten ten aanzien van de hindervergunningen

19. Eisers stellen ook dat het Land tekort schiet, omdat de hindervergunningen van Refineria Isla en CUC verouderd zouden zijn. De vergunningen zouden onder meer zijn gebaseerd op verouderde normen en, ondanks daartoe strekkende verplichtingen die daarin zijn opgenomen, nooit zijn gereviseerd. Dit nalaten vormt een belangrijke basis voor de stelling van Eisers dat het Land onrechtmatig handelt door een en ander niet te redresseren.
20. Het Land stelt zich op het standpunt dat de door Eisers in dit kader aangevoerde stellingen hadden kunnen (en moeten) worden aangevoerd in het kader van een procedure bij de bestuursrechter. Dit wordt in het hiernavolgende, aan de hand van de relevante bepalingen van de Hinderverordening, toegelicht.
21. Artikel 3 van de Hinderverordening bevat het verbod om milieubelastende activiteiten uit te voeren of een inrichting in werking te hebben zonder vergunning van het Bestuurscollege.
22. Artikel 22 voorziet in de mogelijkheid voor het Bestuurscollege om, in het belang van de bescherming van het milieu, aan een bestaande vergunning alsnog nieuwe voorschriften te verbinden of bepaalde aan een bestaande vergunning verbonden voorschriften in te trekken. Het Bestuurscollege kan dit ambtshalve, maar ook op verzoek van een belanghebbende, niet zijnde vergunninghouder, doen.
23. Artikel 26 voorziet, in aanvulling op het voorgaande, in de mogelijkheid voor het Bestuurscollege om een reeds verleende vergunning in te trekken, indien het milieu als gevolg van een milieubelastende activiteit in ontoelaatbare mate wordt belast. Ook een dergelijk besluit kan zowel ambtshalve als op verzoek van een belanghebbende worden genomen.
24. De Hinderverordening bevat hiermee dus meerdere mogelijkheden om milieubelastende activiteiten te reguleren en voor belanghebbenden om

hier invloed op uit te oefenen. Als, zoals in het geval van Refineria Isla en CUC, in het verleden hindervergunningen zijn verleend die niet langer actueel zouden zijn, staat het Eisers vrij om het Bestuurscollege te verzoeken nieuwe voorschriften aan die vergunningen te verbinden of, in het geval sprake zou zijn van ontoelaatbare aantasting van het milieu, die vergunningen in te trekken. Ook de stelling van Eisers dat aan een bepaalde verplichting uit de vergunning niet zou zijn voldaan, moet in dat kader worden geplaatst. Artikel 22 van de Hinderverordening biedt Eisers dan immers de mogelijkheid om het Bestuurscollege te verzoeken om de vergunning te herzien/deze van nieuwe voorschriften te voorzien.

25. In het geval voor een milieubelastende activiteit in het geheel geen hindervergunning is verleend, zoals Eisers stellen in het geval van Aqualectra, kan het Bestuurscollege om bestuursrechtelijke handhaving van artikel 3 van de Hinderverordening worden verzocht. Op grond van dat artikel is het immers niet toegestaan om milieubelastende activiteiten uit te voeren of een inrichting in werking te hebben zonder hindervergunning.
26. Besluiten die het Bestuurscollege in het kader van de Hinderverordening neemt (zoals besluiten tot verlening, herziening of intrekking van een vergunning) kunnen - indien daar bezwaar tegen bestaat - op verschillende wijzen via bestuursrechtelijke rechtsbeschermingsroutes worden aangevochten. Deze rechtsbeschermingsroutes staan overigens ook open indien het Bestuurscollege zou weigeren een beslissing ter zake te nemen.
27. De Hinderverordening en de Lar bevatten allereerst diverse bepalingen om tegen een besluit (of een weigering daarvan) in bezwaar of administratief beroep op te komen bij het Bestuurscollege of de Eilandsraad. Vervolgens staat op grond van de Lar beroep open bij de bestuursrechter. Op grond van artikel 7 van de Lar kunnen belanghebbenden die door een beschikking rechtstreeks in hun belang zijn

getroffen, daartegen beroep instellen bij uw Gerecht). Tegen de uitspraak van uw Gerecht staat vervolgens voor alle partijen hoger beroep open bij het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (het **Hof**). De Lar voorziet in uitgebreide procedurele bepalingen voor beide beroepsprocedures.

28. Al met al voorziet de Hinderverordening, in samenhang met de Lar, in een met voldoende waarborgen omklede bestuursrechtelijke rechtsgang bij de bestuursrechter die kan/moet worden doorlopen in het geval een vergunning op grond van de Hinderverordening niet langer actueel zou zijn of zou ontbreken. Eisers hadden van deze bestuursrechtelijke mogelijkheden gebruik kunnen (en moeten) maken in plaats van het instellen van een vordering bij de burgerlijke rechter.

Verwijten ten aanzien van toezicht en handhaving

29. Eisers stellen verder dat het Land op geen enkele manier gebruik zou maken van de toezichthoudende en handhavende bevoegdheden die het heeft om zijn burgers te beschermen. Ook deze stelling kan naar de mening van het Land geen basis vormen voor een ontvankelijke vordering bij de burgerlijke rechter, nu ook tegen het niet gebruik maken van dergelijke bevoegdheden in dit geval een met voldoende waarborgen omklede rechtsgang bij de bestuursrechter openstaat.
30. Hoofdstuk V van de Hinderverordening heeft betrekking op administratieve sancties die kunnen worden toegepast indien wordt gehandeld in strijd met de bepalingen uit de Hinderverordening. Artikel 34 bepaalt dat het Bestuurscollege in het geval van – onder meer – overtreding van een verleende vergunning de vergunninghouder kan bevelen de overtreding te staken. Op grond van artikel 36 kan het Bestuurscollege een overtreding van de Hinderverordening of een op grond daarvan verleende vergunning op kosten van de overtreder ongedaan maken. Artikel 37 ten slotte maakt het mogelijk voor het

Bestuurscollege om aan een overtreder van de Hinderverordening of een daarop gebaseerde vergunning een last onder dwangsom op te leggen. In al deze gevallen kan een belanghebbende het Bestuursorgaan verzoeken tot handhaving over te gaan.

31. Ook tegen deze besluiten van het Bestuurscollege staan de hierboven reeds beschreven bezwaar-, beroeps- en hoger beroepsmogelijkheden van de Hinderverordening gelezen in samenhang met de Lar open.
32. Het Land stelt zich daarom op het standpunt dat Eisers, in plaats van hun huidige vordering bij de burgerlijke rechter, een verzoek tot handhaving van de Hinderverordening, of de daarop gebaseerde vergunningen had kunnen (en moeten) indienen bij het Bestuurscollege en, naar aanleiding daarvan – indien zij het niet met de beslissing eens waren – gebruik hadden moeten maken van de hiervoor bedoelde in het leven geroepen bestuursrechtelijke rechtsbeschermingsmogelijkheden.

Tussenconclusie

33. Het Land concludeert dat de Hinderverordening gelezen in samenhang met de Lar tezamen voorziet in een volledig bestuursrechtelijk rechtsbeschermingsstelsel, dat Eisers hadden kunnen (en daarmee moeten) inroepen in het kader van hun zorgen met betrekking tot de vergunningssituatie van de Raffinaderij op de luchtkwaliteit in het Land. Alle bezwaren en zorgen zijn immers terug te voeren op de vergunningssituatie op grond van de Hinderverordening ter zake de diverse bedrijven die de vermeende problemen met betrekking tot de luchtkwaliteit zouden veroorzaken. In casu resteert daarom geen taak voor de burgerlijke rechter.

- I.6. **Het feit dat Eisers (mede) verklaringen voor recht vorderen, die onder het bestuursprocesrecht niet kunnen worden verkregen, maakt dit niet anders**

34. Het Land realiseert zicht dat Eisers (mede) verklaringen voor recht vorderen¹⁰ en dat het bestuursprocesrecht onder de Landsverordening administratieve rechtspraak (de **LAR**) niet de verklaring voor recht als bedoeld in artikel 3:302 BW Curaçao kent.
35. Deze omstandigheid levert echter geen rechtstekort op, waarin de burgerlijke rechter zou moeten voorzien. Het Land verwijst in dit verband naar het arrest van de Hoge Raad van 21 april 2006, waarin hij onder meer overwoog:

“3.4.2 (...) Het gesloten stelsel van rechtsbescherming in het belastingrecht biedt [eiser 1] en Abacus niet de mogelijkheid bij de belastingrechter een verklaring voor recht als door hen gevorderd te verkrijgen, hoe groot hun financiële belang - een argument dat door menige belastingplichtige zou kunnen worden aangevoerd - daarbij ook moge zijn. Dat stelsel laat slechts toe het standpunt van de inspecteur ter toetsing aan de rechter voor te leggen indien de inspecteur de daad bij het woord voegt, aldus dat hij op uitvoering van het voornemen tot tussenplaatsing een (navorderings)aanslag schenkingsrecht laat volgen. Deze door de wetgever gewilde beperking levert, zoals het hof terecht heeft geoordeeld, niet een rechtstekort op waarin door de burgerlijke rechter zou moeten worden voorzien.”¹¹ [onderstreping toegevoegd]

I.7. Stichting CAE is om meerdere redenen niet-ontvankelijk in haar diverse rechtsvorderingen

¹⁰ Zie bijvoorbeeld onderdeel (i) van het petitum: “voor zover vereist op de voet van artikel 3:305 a BW, voor recht te verklaren dat het Land Curaçao onrechtmatig jegens Eisers handelt (...)” en onderdeel (v) van het petitum: “voor zover vereist op de voet van artikel 3:305 a BW, voor recht te verklaren dat het Land Curaçao aansprakelijk is voor alle schade die Eisers hebben geleden en nog zullen lijden als gevolg van het onrechtmatig handelen door Land Curaçao (...)” [onderstrepingen toegevoegd]

¹¹ ECLI:NL:HR:2006:AU4548, NJ 2006/271, AB 2007/106 m.nt. P.J. Huisman.

Algemeen

36. Stichting CAE stelt haar rechtsvorderingen in deze procedure in op grond van artikel 3:305a BW Curaçao.¹² Stichting CAE is echter om meerdere redenen niet-ontvankelijk in die rechtsvorderingen. Het Land zal dat hierna toelichten.

Artikel 3:305a BW Curaçao

37. Artikel 3:305a van het Burgerlijk Wetboek Curaçao (**BW Curaçao**) luidt, voor zover relevant, als volgt:

“Artikel 305a

1. *Een stichting of een vereniging kan een rechtsvordering instellen die strekt tot bescherming van gelijksoortige belangen van andere personen, voor zover zij deze belangen ingevolge haar statuten behartigt.*
 2. *De rechtspersoon is niet ontvankelijk, indien hij in de gegeven omstandigheden onvoldoende heeft getracht het gevorderde door het voeren van overleg met de opgeroepene te bereiken.*
 3. *De rechtsvordering kan niet strekken tot schadevergoeding te voldoen in geld. (...)*
38. Om een rechtsvordering ex artikel 3:305a BW Curaçao te kunnen instellen, dient (dus) voldaan te zijn aan de volgende cumulatieve voorwaarden:
- (a) De eisende partij dient een stichting of een vereniging te zijn;
 - (b) De ingestelde rechtsvordering dient te strekken tot bescherming van gelijksoortige belangen van andere personen;

¹² Zie onder meer randnummer 22 van het Verzoekschrift.

- (c) Deze belangen dienen ingevolge de statuten van de stichting of vereniging door haar te worden behartigd;
 - (d) De rechtspersoon dient te hebben getracht het gevorderde te bereiken door het voeren van overleg met de opgeroepene;
 - (e) De rechtsvordering mag niet strekken tot schadevergoeding te voldoen in geld.
39. Zoals het Land hierna uiteen zal zetten, voldoet Stichting CAE niet aan een aantal van deze voorwaarden, om welke reden Stichting CAE niet-ontvankelijk dient te worden verklaard.

Stichting CAE heeft onvoldoende getracht het gevorderde te bereiken door overleg met het Land (artikel 3:305a lid 2 BW Curaçao)

40. In de eerste plaats geldt dat Stichting CAE onvoldoende heeft getracht het gevorderde te bereiken door het voeren van overleg met het Land. Reeds om deze reden is de Stichting CAE op basis van artikel 3:305a lid 2 BW Curaçao niet-ontvankelijk.
41. In randnummer 22 van het Verzoekschrift is weliswaar vermeld:

“(...) Zij [= Stichting CAE - gemachtigden] heeft sinds haar oprichting getracht door het voeren van overleg maar ook in rechte, het gevorderde te bewerkstelligen (zie ook voetnoot 2), tot op heden zonder resultaat.”

42. Echter, Stichting CAE heeft het Land voorafgaand aan de onderhavige procedure niet benaderd om overleg te voeren met betrekking tot de rechtsvorderingen die het voorwerp zijn van de onderhavige procedure.

43. Het Land verwijst in dit verband naar het vonnis van uw Gerecht van 16 november 2015, in de zaak van Stichting CAE e.a. tegen het Land.¹³ Daaruit volgt dat uw Gerecht alstoen onder meer van oordeel was:
- (i) dat het Land goed op koers lag bij de invoering van maatregelen die uiteindelijk moeten leiden tot het terugbrengen van de overlast tot aanvaardbare proporties;
 - (ii) dat het Land ook diverse stappen heeft gezet waar het gaat om het geven van voorlichting aan de eisers in die zaak - waaronder Stichting CAE - en andere betrokkenen over gezondheidsaspecten, alsmede over de inspanningen die zijdens het ministerie van GMN, al dan niet in samenwerking met de desbetreffende bedrijven, worden betracht ter vermindering van hinder;
 - (iii) dat er sprake was van goed overleg tussen partijen en dat dit overleg had geresulteerd in diverse concrete resultaten;
 - (iv) dat eisers dit pad van overleg echter niet verder wensten te volgen en afzagen van nader overleg; en
 - (v) dat dit betreurenswaardig was.
44. In de periode gelegen tussen dit vonnis van 16 november 2015 en de datum waarop de onderhavige procedure op 17 november 2016 aanhangig werd gemaakt door, onder meer, Stichting CEA en overige eisers - en ook nadien - heeft Stichting CEA het Land niet benaderd om te bezien of het gevorderde door middel van overleg kon worden bereikt.
45. In het licht van de hiervoor aangehaalde vingerwijzing van uw Gerecht, te weten dat het betreurenswaardig was dat onder meer Stichting CEA het

¹³ ECLI:NL:OGEAC:2015:24, r.o. 3.17.

pad van overleg met het Land niet verder wenste te vervolgen, klemt dat nalaten des te meer.

Stichting CAE niet-ontvankelijk, omdat de personen wier belangen zij stelt te behartigen, zelf toegang tot rechtsgang bij de bestuursrechter hebben

46. In het feit dat Stichting CAE haar rechtsvorderingen baseert op artikel 3:305a BW Curaçao, ligt besloten het standpunt dat die rechtsvorderingen strekken tot bescherming van gelijksoortige belangen van andere personen, voor zover zij deze belangen ingevolge haar statuten behartigt.¹⁴
47. In casu stellen Eisers dat Stichting CAE als statutaire doel heeft het leveren van een bijdrage aan *“het oplossen, terugdringen en voorkómen van milieuproblemen op Curaçao”*, wat onder meer betrekking heeft op *“de luchtkwaliteit in de meest ruime zin”* en in het bijzonder die in *“het gebied benedenwinds van het industrieterrein rond het Schottegat te Curaçao”*. Eisers stellen verder dat Stichting CAE zich *“op dit randnummer”* richt op *“de behartiging van de belangen van de bewoners en bezoekers van Curaçao”*.¹⁵
48. Die personen hebben echter zelf toegang tot een met voldoende waarborgen omklede rechtsgang bij de bestuursrechter. Zie hiervoor onderdeel I.5.
49. De vraag, hoe de burgerlijke rechter om moet gaan met dergelijke gevallen, waarin een belangenorganisatie op grond van artikel 3:305a BW Curaçao optreedt voor de burgerlijke rechter ter bescherming van belangen van personen die zelf toegang hebben tot een met voldoende waarborgen omklede rechtsgang bij de bestuursrechter (of een andere

¹⁴ Ware dit anders, dan zou Stichting CAE niet voldoen aan de vereisten van artikel 3:305a lid 1 BW Curaçao.

¹⁵ Zie wederom randnummer 22 van het Verzoekschrift.

bijzondere rechter), heeft de Hoge Raad meerdere malen beantwoord. Zo overwoog de Hoge Raad in het arrest *Staat/Vreemdelingenorganisaties* onder meer:

“In gevallen waarin de rechtsbescherming van individuele vreemdelingen is opgedragen aan de bestuursrechter, kan de enkele bundeling van hun belangen door een rechtspersoon niet ertoe leiden dat voor die rechtspersoon de weg naar de burgerlijke rechter komt open te staan.”¹⁶

50. Het Land verwijst voorts naar het arrest van de Hoge Raad inzake *Privacy First*, waarin hij overwoog:

“3.3.4 In een geval zoals het onderhavige is een belangenorganisatie die opkomt voor de gebundelde belangen van personen zoals verweerders, eveneens niet-ontvankelijk in een vordering bij de burgerlijke rechter, als die vordering ertoe strekt om ten behoeve van deze personen de onverbindendheid van de aan de orde zijnde verplichtingen door de burgerlijke rechter te laten vaststellen en terzake een voorziening te treffen.

Met het oog op een behoorlijke taakverdeling tussen de bestuursrechter en de burgerlijke rechter kan immers in gevallen waarin de rechtsbescherming van individuele belanghebbenden is opgedragen aan de bestuursrechter, de enkele bundeling van hun belangen door een rechtspersoon niet ertoe leiden dat voor die rechtspersoon de weg naar de burgerlijke rechter komt open te staan (HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM2314, NJ 2012/241 (Staat/Vreemdelingenorganisaties).

¹⁶ HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM2314, NJ 2012/241 m.nt. H.J. Snijders, rov. 4.4 – 4.5.

3.3.5 Het hiervoor in 3.3.4 overwogene geldt, anders dan het hof heeft overwogen, ook als een belangenorganisatie niet slechts opkomt voor de (gebundelde) belangen van een bepaald of bepaalbaar aantal individuele personen, maar tevens voor het algemeen belang van de bescherming van de rechten van een veel grotere groep van personen, die diffuus en onbepaald is. Ook in dat geval is sprake van een bundeling van belangen in de zin van art. 3:305a lid 1 BW (vgl. Kamerstukken II 1991-1992, 22 486, nr. 3, p. 3-7 en 19-23, m.n. p. 21 onderaan) en heeft te gelden dat de belangenbehartiging door de organisatie niet ertoe kan leiden dat voor haar de weg naar de burgerlijke rechter komt open te staan indien ter zake van de (dreigende) aantasting van de betrokken belangen – in dit geval bestaande in een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer door de voorwaarde vingerafdrukken af te staan bij de aanvraag van een reisdocument – is voorzien in rechtsbescherming voor de individuele belanghebbenden bij de bestuursrechter.

(...)

3.4.1 Een belangenorganisatie is onder meer wel ontvankelijk bij de burgerlijke rechter in vorderingen als de onderhavige, voor zover zij daarbij opkomt voor belangen van personen die terzake geen rechtsingang hebben bij de bestuursrechter, of voor zover zij opkomt voor een eigen belang waarvoor zij geen rechtsingang heeft bij de bestuursrechter (zie het arrest Staat/Vreemdelingenorganisaties, alsmede HR 3 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO7808, NJ 2006/28 (Staat VAJN en NJCM), in welk arrest het mede ging om de (gebundelde) belangen van advocaten die vreemdelingen bijstaan).

(...)

3.4.3 (...) Wil sprake zijn van een eigen belang als hiervoor onder 3.4.1 bedoeld, dan moet het gaan om een belang dat zelfstandig

wordt beschermd door de norm(en) waarop de vordering van de belangenorganisatie is gebaseerd – in dit geval de door Privacy First ingeroepen normen die strekken tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer (...) -, en dus niet om een belang dat enkel voortvloeit uit het opkomen voor de gebundelde belangen, en dat uitsluitend van die belangen is afgeleid. Anders zou een belangenorganisatie immers vrijwel steeds bij de burgerlijke rechter ontvankelijk willen zijn in een vordering als de onderhavige, nu zij vrijwel steeds zal kunnen wijzen op een dergelijk afgeleid belang, wat zou leiden tot doorkruising van de hiervoor in 3.3.4 en 3.3.5 vermelde behoorlijke taakverdeling tussen bestuursrechter en burgerlijke rechter.¹⁷ [onderstreping toegevoegd]

51. Eisers hebben gesteld noch aangetoond dat wat betreft Stichting CAE sprake is van een dergelijk, om met de woorden van de Hoge Raad te spreken, “belang dat zelfstandig wordt beschermd door de norm(en) waarop de vordering van de belangenorganisatie is gebaseerd en dus niet om een belang dat enkel voortvloeit uit het opkomen voor de gebundelde belangen, en dat uitsluitend van die belangen is afgeleid.”.

Stichting CAE niet-ontvankelijk, omdat de belangen die zij vertegenwoordigt niet gelijksoortig zijn in de zin van artikel 3:305a lid 1 BW Curaçao

52. Op basis van artikel 3:305a BW Curaçao kan een stichting een rechtsvordering instellen die strekt tot bescherming van gelijksoortige belangen van andere personen. De bundeling van belangen in een collectieve actie is alleen mogelijk, i.e. er is eerst sprake van gelijksoortige belangen, indien bij de beoordeling van de vordering zodanig geabstraheerd kan worden van de bijzonderheden van individuele

¹⁷ HR 22 mei 2015, ECLI:NL:HR:2015:1296.

gevallen, dat het niet noodzakelijk is om voor de beoordeling van de vordering individuen zelf bij de procedure te betrekken.¹⁸

53. Aan de eis van gelijksoortigheid van belangen is volgens de Hoge Raad voldaan als de belangen zich lenen voor bundeling, zodat in één procedure geoordeeld kan worden over de door de rechtsvordering aan de orde gestelde geschilpunten en vorderingen, zonder dat daarbij de bijzondere omstandigheden aan de zijde van de individuele belanghebbenden betrokken hoeven te worden
54. In randnummer 22 van het Verzoekschrift is vermeld dat Stichting CAE zich de belangen aantrekt van de bewoners en bezoekers van Curaçao.
55. In casu stellen Eisers dat Stichting CAE als statutaire doel heeft het leveren van een bijdrage aan *“het oplossen, terugdringen en voorkómen van milieuproblemen op Curaçao”*, wat onder meer betrekking heeft op *“de luchtkwaliteit in de meest ruime zin”* en in het bijzonder die in *“het gebied benedenwinds van het industrieterrein rond het Schottegat te Curaçao”*. Eisers stellen verder dat Stichting CAE zich *“op dit punt”* richt op *“de behartiging van de belangen van de bewoners en bezoekers van Curaçao”*.¹⁹
56. In randnummer 22 van het Verzoekschrift is tevens vermeld dat de doelstelling van Stichting CAE zich in het bijzonder richt op het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao. Uit deze stellingen kunnen meerdere groepen personen worden geïdentificeerd wier belangen door Stichting CAE in deze procedure worden behartigd, te weten:

¹⁸ Zie onder meer: Hoge Raad 26 februari 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK5756, r.o. 4.2 en rechtbank Haarlem 23 mei 2002, JOR 2002/102 r.o. 6.2.

¹⁹ Zie wederom randnummer 22 van het Verzoekschrift.

- inwoners van het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat;
- bezoekers van het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat;
- inwoners van Curaçao, woonachtig elders dan benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat;
- personen die Curaçao bezoeken, elders dan benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat;
- personen die Curaçao bezoeken, zowel het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao als andere gebieden.

57. Uit de stellingen van Stichting CAE in het Verzoekschrift volgt echter dat de beweerde schade, die het gevolg zou zijn van het beweerde onrechtmatig handelen van het Land, zich (hoofdzakelijk) zou manifesteren in het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao. Het Land verwijst bijvoorbeeld naar randnummer 27 van het Verzoekschrift:

“(27) Zoals is verwoord in de inleiding van dit verzoekschrift, ondervinden Eisers, net als andere inwoners en bezoekers van het gebied benedenwinds van het industriegebied ernstige hinder, bestaande uit onder meer gezondheidsklachten en materiele schade. (...).

(28) Zonder uitzondering hebben Eisers en de inwoners van het genoemde gebied (...).

(32) Voorts hebben bewoners benedenwinds van de Raffinaderij overlast in de vorm van licht, lawaai en stank. (...) [onderstreping toegevoegd]

58. Stichting CAE heeft in het Verzoekschrift niet het standpunt ingenomen dat in andere delen van Curaçao dan het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat inwoners dan wel bezoekers hinder dan wel schade zouden ondervinden.
59. De kring van personen wier belangen de Stichting in deze procedure stelt te behartigen, i.e. alle inwoners en bezoekers van heel Curaçao, is evenwel ruimer dan de groep van personen die in het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat wonen. Eisers stellen ook niet dat inwoners en bezoekers van andere delen van Curaçao - i.e. anders dan het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat - hinder zouden ondervinden en/of schade zouden hebben geleden, laat staan dat zij daarvoor enig bewijs leveren.
60. Daarmee staat vast dat Stichting CAE in deze procedure niet een rechtsvordering heeft ingesteld ter bescherming van gelijksoortige belangen van personen. Immers, niet is gesteld dat de belangen van personen die woonachtig zijn in het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao gelijk zijn aan de personen die elders in Curaçao woonachtig zijn, dan wel die delen van Curaçao bezoeken. De situationele verscheidenheid/heterogeniteit van de kring van personen wier belangen Stichting CAE in deze procedure stelt te behartigen heeft tot gevolg dat de vorderingen van Stichting CAE niet geschikt zijn voor bundeling, en derhalve ook niet voor een collectieve actie.
61. Met anderen woorden: er kan in deze zaak niet worden geabstraheerd van de bijzonderheden van individuele gevallen, in dit geval verband houdende met de woonplaats van personen in Curaçao, c.q. de plaatsen

in Curaçao die door personen bezocht worden, zodat het wél noodzakelijk is om voor de beoordeling van de vorderingen van Stichting CAE individuen zelf bij de procedure te betrekken.

62. Op basis van artikel 3:305a BW Curaçao is Stichting CAE echter enkel bevoegd om een rechtsvordering in te stellen ter zake van gelijksoortige belangen van andere personen. Nu dergelijke gelijksoortige belangen niet aan de orde zijn, is Stichting CAE ook om die reden niet-ontvankelijk in haar vorderingen.

Stichting CAE niet-ontvankelijk, omdat de belangen die zij in de onderhavige procedure stelt te behartigen niet zijn neergelegd in haar statuten

63. Uit artikel 2 lid 4 van de statuten van Stichting CAE volgt dat Stichting CAE bevoegd is om rechtsmaatregelen te treffen ter “(...) bevordering en verzekering van genoemde belangen (...)”. Die “genoemde belangen” zijn terug te vinden in artikel 2 lid 1 van de statuten van Stichting CAE, te weten:

“Artikel 2

1. *De stichting stelt zich ten doel:*
 - a. *een bijdrage te leveren aan het oplossen, terugdringen en voorkomen van milieuproblemen te Curaçao, onder meer met betrekking tot luchtkwaliteit in de meest ruime zin, in het belang van huidige en toekomstige generaties;*
 - b. *het (laten) voldoen van de luchtkwaliteit te Curaçao, in het bijzonder de luchtkwaliteit benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao, aan binnen het Koninkrijk gangbare en erkende (gezondheids)normen;*
 - c. *de behartiging van de belangen van de bewoners en bezoekers van Curaçao in het kader van de doelstelling sub a*

en b, in het bijzonder de bewoners en bezoekers van het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao.” [onderstreping toegevoegd]

64. Samengevat behelzen de doelen van Stichting CAE (i) het oplossen, terugdringen en voorkomen van milieuproblemen te Curaçao en (ii) het (laten) voldoen van de luchtkwaliteit te Curaçao, in het bijzonder de luchtkwaliteit benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao, aan binnen het Koninkrijk gangbare en erkende (gezondheids)normen. Het doel van Stichting CAE dat verband houdt met de behartiging van de belangen van de bewoners en bezoekers van Curaçao is gekoppeld aan voornoemde doelstellingen.
65. Onderdelen (i) en (v) van het petitum in het Verzoekschrift hebben - in onderling verband beschouwd - betrekking op een actie uit onrechtmatige daad jegens het Land, in het kader van de door Stichting CAE betrokken stelling dat het Land niet zou voldoen aan internationale normen op het gebied van - kort gezegd - luchtkwaliteit.
66. Deze vorderingen van Stichting CAE vinden echter geen grond in de statutaire doelstelling van Stichting en zijn derhalve niet conform de statutaire doelstelling van Stichting CAE. Immers, in artikel 2 lid 1 van de statuten van Stichting CAE is niet vermeld dat zij zich tot doel heeft gesteld om beweerde schade aan de zijde van de kring de personen wier belangen Stichting CAE behartigt te recupereren in verband met het niet voldoen door het Land aan “(...) *de in het lichaam van dit verzoekschrift genoemde en aangehaalde dienaangaande geldende internationale normen (...)*”. Ook levert een actie uit onrechtmatige daad geen bijdragen aan de in artikel 2 lid 1, sub a en b van de statuten van Stichting CAE geformuleerde doelen.

67. Op basis van het voorgaande dient te worden geconcludeerd dat Stichting CAE niet-ontvankelijk verklaard dient te worden ter zake van onderdelen (i) en (v) van het petitum, althans onderdeel (v) van het petitum.

CONCLUSIE VAN ANTWOORD

II. Inhoudelijke behandeling

68. Het Land heeft als taak binnen de kaders van haar mogelijkheden om maatregelen te treffen ter bescherming van het leefmilieu van haar burgers.
69. Het is een feit dat de “operators” (sinds 1921 door de Shell en later in 1986 door PDVSA) van de raffinaderij met de opening van de raffinaderij in 1921 gassen uitstoten.
Het Land Curaçao heeft hindervergunningen verleend aan de “operators” van de raffinaderij.
De operators moeten o.a. met inachtneming van de normen opgenomen in de hindervergunning hun activiteiten ontplooiën.
70. Het Hof heeft in de zaak van 12 januari 2010 (ECLI:NL:OGHNA:2010:BK9395) vastgesteld dat de operator binnen de in de hindervergunning opgenomen normen Zwaveldioxide uitstoot.

Het Land heeft met inachtneming van aanvaardbare normen de hindervergunningen verleend.
71. Daarnaast heeft het Land Curacao in het traject om een nieuwe overeenkomst van huur van de raffinaderij te sluiten als keiharde eis gesteld dat er als conditio sine qua non geldt dat de raffinaderij dusdanig gemoderniseerd moet worden dat de huidige als onwenselijk ervaren toestand drastisch wordt verholpen.

72. Verder worden er regelmatig controles uitgevoerd en toezicht uitgeoefend en indien daartoe aanleiding bestaat maatregelen genomen en worden er continue onderzoeken gedaan naar gassen en wordt naar oplossingen gezocht. Dus het zomaar roepen dat het Land niets onderneemt is kwalijk.
73. Wat opvalt, is dat Eisers met allerlei stellingen komen en kreten lanceren zonder deze met gevalideerde documenten te onderbouwen. Dat is ook tijdens de door enkele van de Eisers aangespannen kort geding procedure duidelijk geworden. Het gaat in casu om een belangrijke en serieuze materie en het moet met de nodige professionaliteit en zorgvuldigheid worden behandeld. Er is in casu geen ruimte voor stemmingmakerij.
74. Waar baseren Eisers zich op in randnummers 2, 3 en 4 van het verzoekschrift waar gesteld wordt dat het Land geen acties onderneemt tegen de “veroorzaker” van wat ze schade noemen?

Feit is dat de overheid diverse acties heeft ondernomen, zoals diverse onderzoeken (sommige nog gaande) (zie **productie # 1**), diverse inspectie bezoeken heeft afgelegd (zie **productie # 2**) en wordt er direct gereageerd op meldingen.

75. Het is verder frappant dat Eisers de pretense schade niet op degenen die zij als veroorzakers aanwijzen proberen te verhalen. Of is dat soms geprobeerd maar mislukt? Indien Eisers van mening zijn dat de partijen die zij als veroorzakers bestempelen aansprakelijk zijn dan is het toch vreemd dat zij het Land aansprakelijk stellen en niet de veroorzakers.

Feit is dat zoals eerder aangeven het Hof dat de “veroorzakers” binnen de toegestane normen opereren. (zie StAB Rapport) Er worden kreten gelanceerd dat aantoonbare schade veroorzaakt wordt door bepaalde actoren maar Eisers hebben het bewijs van deze stelling niet in het geding gebracht.

76. Nogmaals, feit is dat het Land maatregelen heeft genomen die moeten resulteren in een drastische afname van eventuele negatieve milieu effecten van de raffinaderij. Met het bedrijf **GUANGDONG ZHENRONG ENERGY CO. LTD.** is, zoals algemeen bekend een Heads Of Agreement gesloten waarin als voorwaarde is opgenomen dat het bedrijf verplicht is om investeringen te plegen om mogelijke negatieve milieu effecten te minimaliseren. Dit bedrijf heeft zelfs toegezegd in de toekomst verscherpte normen te zullen aanvaarden. Uit **producties # 3, # 4, # 5, # 6 en # 7** is dit zien dat het Land serieus en systematisch te werk gaat om de problemen op te lossen en de commitment van **GUANGDONG ZHENRONG ENERGY CO. LTD.** in deze.
77. Waarop baseren Eisers hun standpunt dat de bewoners, bezoekers forse gezondheidsklachten ondervinden als gevolg van de milieuvervuiling veroorzaakt door de bedrijven is een raadsel. Dit punt is ook tijdens het kort geding procedure²⁰ naar voren gebracht maar Eisers hebben dit, in tegenstelling tot wat zij zeggen, niet aan de hand van betrouwbaar gevalideerde rapporten kunnen aantonen.
78. Eisers stellen verder dat niet ter discussie staat dat de uitstoot van gevaarlijke stoffen door de Raffinaderij ver boven alle geldende, internationale normen uitstijgt. Deze stelling onderbouwen zij met de bewering (i) dat Isla de door het Gemeenschappelijk Hof bij het 2010 Arrest voor haar (Isla) vastgestelde norm betreffende de uitstoot van zwaveldioxide (SO₂) (namelijk 80 µg/m³) de afgelopen twee jaren heeft overschreden - en wel "in toenemende mate" – en (ii) dat Isla die norm "ook in 2015 zal overschrijden" (en wel "ruimer").

Die beweringen zijn echter aantoonbaar onjuist. Want wat Eisers – in strijd met de op hen rustende plicht de rechter juist en volledig voor te lichten (

²⁰ GEA Curacao, 16 november 2015, KG 74136/22015

21 Rv) – ‘vergeten’ te vermelden is dat de StAB in opdracht van het GEA een onderzoek heeft ingesteld naar de beweerde overtreding in 2013 door Isla van het in het 2010 Arrest aan Isla opgelegde verbod. Intussen heeft de StAB op 16 juni 2015²¹ haar definitieve rapport ingediend bij het GEA. Kort gezegd is de StAB na zeer uitvoerig en diepgaand onderzoek tot de conclusie gekomen dat Isla de in het 2010 Arrest aan haar (Isla) opgelegde verbod in 2013 niet heeft overtreden. De bewering van Eisers, dat de door het Gemeenschappelijk Hof gestelde norm in 2013 en 2014 is overtreden, is dus onjuist (Althans in ieder geval wat betreft het jaar 2013; 2014 is (nog) niet onderzocht). Bovendien valt niet in te zien waarop Eisers in het kort geding zich baseerden dat Isla in 2015 de norm zal overschrijden.

79. De raffinaderij stootte in 2014 (op basis van emissierapporten en geverifieerd tijdens de audit die binnenkort bekend zal worden gemaakt) 54 ton SO₂ per dag, wat uitkomt op ongeveer 19700 ton per jaar (in kilo’s is dit dan 19,7 miljoen kilo’s per jaar; de eenheid kilogrammen per jaar is hoogst ongebruikelijk in het meten en reguleren van SO₂ uitstoot en kan worden gezien als stemmingmakerij, aangezien ‘miljoenen kilo’s’ immers heftiger klinkt dan ‘duizenden tonnen’ of enkele ‘kilotonnen’). Dit is ruim onder de vergunde uitstoot van 85 ton SO₂ per dag.
80. Eisers noemen de installaties op de raffinaderij sterk verouderd. Zij wekken daarmee de indruk dat er in de loop der jaren totaal geen vernieuwingen hebben plaatsgevonden. Dit is bezijden de waarheid aangezien er in de loop der jaren diverse vernieuwingen op het terrein van de raffinaderij hebben plaatsgevonden. De installaties worden bovendien op tijd gereviseerd. (Turn arounds). Deze documentatie is ter inzage van het Ministerie van Gezondheid Milieu Natuur te allen tijde beschikbaar.

III. Geen sprake van ‘onrechtmatig stilzitten’

²¹ E.P. Feringa & C.P.J. Weemaes, Verslag ex artikel 8:47 Algemene wet bestuursrecht. Voorlopig deskundigenbericht inzake Refineria Isla (Curacao) S.A. (StAB-39490).

81. Volgens Eisers zou het Land jegens hen (en de overige bevolking benedenwinds van de Raffinaderij) onrechtmatig handelen door, in de gegeven omstandigheden, na te laten onderzoek te doen naar luchtverontreiniging, althans door geen “adequate maatregelen” te nemen tegen de uitstoot van de Raffinaderij.
82. Van onrechtmatige daad kan eerst sprake zijn als aan de elementen genoemd in artikel 6:162 BW wordt voldaan.
83. Eisers noemen een aantal elementen om vervolgens te concluderen dat het Land onrechtmatig handelt. Bij twee van die elementen plaatst het Land haar vraagtekens.
Het Land stelt zich op het standpunt dat het niet onomstotelijk vaststaat dat milieuvervuiling de enige oorzaak is van de door Eisers gestelde geleden schade.
84. Het Land zal later in dit conclusie van antwoord aantonen dat er reeds vele acties zijn ondernomen, vele onderzoeken inmiddels verricht en audit uitgevoerd. Dus dat het Land onrechtmatig handelt, is niet juist.
85. De stelling dat het toezicht en handhaving van regelgeving en vergunning alsmede de informatie door de overheid aan haar burgers over gevaren en risico's van de milieuvervuiling decennialang is uitgebleven en ook dat een adequate milieuwetgeving in Curaçao nog steeds niet is ingevoerd, zoals Eisers menen te moeten stellen is niet correct en doet geen recht aan de inspanningen die het Land de laatste jaren heeft verricht om de milieuvervuiling binnen aanvaardbare normen te houden.
86. In de visie van Eisers is sprake van ‘falend toezicht’, althans van onvoldoende preventief toezicht. Van dergelijk ‘onrechtmatig stilzitten’ door het Land is evenwel geen sprake.

In dit kader wordt verwezen naar de geldende relevante jurisprudentie van de Hoge Raad op dit terrein, waaruit voor dit soort gevallen de volgende maatstaf voortvloeit:

“(...) voor de beoordeling van de (on)rechtmatigheid van het gedrag van de Staat bepalend heeft geacht of het risico dat hij kende of behoorde te kennen, gelet op zowel de ernst van de mogelijke effecten als de kans dat deze effecten zouden optreden, zodanig was dat daaruit voor de Staat de rechtsplicht voortvloeide om daartegen maatregelen te nemen.”²²

87. Meer specifiek, wordt verwezen naar het arrest van 24 augustus 2010 waarin het Hof Den Haag oordeelde over de ‘Vuurwerkkramp’ in Enschede.²³ Eisers in die procedure legden aan hun vorderingen zeer vergelijkbare stellingen ten grondslag, namelijk dat:

“(...) de Gemeente (de belangen van) appellanten bloot heeft gesteld aan grote, vermijdbare risico’s wegens onvoldoende zorgvuldig vergunningenbeleid, onvoldoende daadkrachtig toezicht en handhavingsbeleid en onvoldoende informatievergaring over het risico dat de Gemeente kende.” (onderstreping toegevoegd, advocaat)

88. Het Hof (en ook de Hoge Raad, zie het hiervoor reeds aangehaalde arrest) kwam tot het oordeel dat de Staat der Nederlanden, noch de Gemeente Enschede aansprakelijk was voor de schade die door appellanten was geleden als gevolg van de Vuurwerkkramp. Van ‘onrechtmatig stilzitten’ was naar zijn oordeel geen sprake:

“Het hof kan niet aannemen dat de Gemeente door niet handhavend op te treden tegen zonder bouwvergunning geplaatste MAVO-boxen”

²² HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL3262.

²³ Hof Den Haag 24 augustus 2010, ECLI:GHSGR:2010:BN4316.

en zeecontainers, jegens appellanten onrechtmatig heeft gehandeld en jegens hen aansprakelijk is voor de gevolgen van de vuurwerkexplosie, vanwege het volgende.

Het al dan niet handhavend optreden tegen overtreding van bestemmingsplan- of bouwvergunningvoorschriften betreft een **discretionaire bevoegdheid van de Gemeente**. Zij is niet onder alle omstandigheden tot handhaving verplicht. Voor beantwoording van de vraag of zij op moet treden, moeten alle betrokken belangen worden afgewogen, waaronder de eventuele belangen van derden, het belang van de overtreder en het belang dat door de overtreden voorschriften wordt beschermd, dus het (algemeen) belang van de Gemeente.” (onderstreping toegevoegd, advocaat)

89. Kortom, bij de beoordeling of een overheid ‘onrechtmatig stilzit’, geldt als uitgangspunt dat de overheid een discretionaire bevoegdheid heeft en dat zij in dat kader de bij handhaving betrokken belangen dient af te wegen.

Nota bene, in Enschede betrof het een vergunninghouder (SE Fireworks) waarvan de diverse toezichthouders en de gemeente zelf al hadden vastgesteld dat de geldende vergunningsvoorwaarden, bij herhaling, waren overschreden en dat die overschrijdingen uiteindelijk konden leiden tot de catastrofale explosie van de vuurwerkopslag. Daarvan is in het onderhavige geval geen sprake. Verwezen wordt nogmaals naar het reeds hiervoor aangehaalde rapport van de StAB van 16 juni 2015, waaruit immers blijkt dat de Raffinaderij de in het 2010 Arrest aan haar (Isla) opgelegde verbod in 2013 niet heeft overtreden.

90. In haar afweging heeft het Land bovendien rekening te houden met de zeer beperkte financiële middelen waarover zij beschikt en het feit dat een gebrek bestaat aan mankracht en expertise bij de Milieudienst. Binnen die parameters en indachtig haar beleidsvrijheid is het Land – anders dan Eisers suggereren – weldegelijk bevoegd keuzes te maken over wanneer

zij handhavend optreedt en waarnaar zij onderzoek doet (of niet). Eisers zijn goed op de hoogte dat het Land de afgelopen jaren de nodige expertise binnenhuis heeft gehaald.

91. Illustratief is in dit kader een recente uitspraak van de Rechtbank Gelderland, waarin een verzekeraar de Gemeente Nijmegen aansprakelijk stelde wegens onvoldoende preventief toezicht op de plaatsing van veiligheidshekken rond een bouwput.²⁴ De Gemeente voerde in dat kader – terecht – het verweer, dat haar slechts beperkte middelen ten dienste staan en dat zij daarom – gedwongen tot het maken van keuzes – van het houden van toezicht had mogen afzien:

“De – onbetwiste – beperkte financiële middelen, mankracht en expertise dwingen gemeentes keuzes te maken. Die keuzes leiden ertoe dat een gemeente niet alles wat er zich binnen de gemeentegrenzen afspeelt in de gaten kan houden. Bij het maken van die keuzes komt de gemeente beleidsvrijheid toe.”

92. Diezelfde omstandigheden maken dat het Land, mede met het oog op de uitkomsten in het StAB-rapport, in het onderhavige geval dus niet ‘onrechtmatig stilzit’.

IV. Eisers noemen sterftecijfers die niet op feiten zijn gebaseerd

93. Onder randnummers 18 e.v. van het verzoekschrift stellen Eisers dat er *“jaarlijks minstens achttien –en waarschijnlijk veel meer- vroegtijdige doden vallen” als gevolg milieuvervuiling en de groene stof*. Eisers hebben tijdens het Kort geding gezegd dat het Gemeenschappelijk Hof dit getal in zijn arrest van 30 oktober 2007 ook tot uitgangspunt heeft genomen.²⁵

²⁴ Rb. Gelderland 15 oktober 2014, NJF 2015/184.

²⁵ GHvJ 30 oktober 2007, ECLI:NL:OGHNA:2007:BJ7611, r.o. 6.6.

Kennelijk achten Eisers het noodzakelijk om te vermelden dat het Gemeenschappelijk Hof het aantal van achttien vroegtijdige doden ook hanteert, omdat de bron waarop Eisers zich baseren niet overtuigend is. Uit het navolgende zal immers blijken dat zowel Eisers als het Gemeenschappelijk Hof het aantal van “*minimaal achttien vroegtijdige doden*” per jaar ten onrechte als uitgangspunt nemen. Het aantal is namelijk niet op feiten gebaseerd.

94. Eisers baseren hun stelling over het aantal vroegtijdige doden per jaar op een rapport van ECORYS-NEI van 26 oktober 2005 (het “**ECORYS-rapport**”). Het rapport is opgesteld in opdracht van Refineria di Kòrsou en draagt de titel “Economic Value of Strategic Options for Refineria di Kòrsou”.

Zoals de titel wellicht al doet vermoeden, is het ECORYS-rapport afkomstig van een bureau dat in **economisch** onderzoek en advies is gespecialiseerd. De letters ‘NEI’ in de naam van de opsteller verwijzen naar de voorganger van het bureau, het Nederlands *Economisch* Instituut. Vandaag de dag is de naam van het bureau ingekort tot Ecorys. Ecorys omschrijft zich op haar website²⁶ als volgt:

“Ecorys is actief in meer dan 100 landen. Wij zijn in 2000 ontstaan uit een aantal samenwerkende Europese research en adviesbureaus, waaronder het Nederlands Economisch Instituut (NEI). Doordat het NEI sinds 1929 overheden, besturen en instellingen adviseerde over strategische vraagstukken, is Ecorys het eerste beleidsadviesbureau in Europa.” (onderstreping toegevoegd)

95. Wat er ook zij van een eventuele horizonverbreding van economisch onderzoek en advies naar strategische vraagstukken in bredere zin, ECORYS-NEI beschikte ten tijde van het opstellen van het ECORYS-rapport

²⁶ www.ecorys.nl

niet over de expertise om een sterftcijfer als gevolg van de luchtkwaliteit te berekenen.

96. Bij het samenstellen van haar rapport heeft ECORYS-NEI zich wat dit betreft dan ook volledig gebaseerd op een studie gedaan door een derde, te weten de studie "Estimating the Health Effects of Air Pollutants – a Method with an Application to Jakarta"²⁷ van de hand van Bart Ostro, die deze studie deed in opdracht van de Wereldbank.
97. De betreffende studie noemt drie percentages wat betreft de "change in mortality" te noemen, van 1.21%, 0.48% en 0.2%. ECORYS heeft in haar studie het hoogste percentage gehanteerd, te weten dat van 1.21%.²⁸ Over dit percentage zegt Ostro op pagina 25 en 26 van zijn studie:
- "The high estimate of mortality effect is taken from the crude (i.e. no covariates included) regression results of this study."*
(vetgedrukt en onderstreping toegevoegd)
98. Ostro heeft (zoals hij zelf op pagina 25 van zijn studie ook aangeeft) deze percentages niet zelf uitgerekend, maar ontleend aan weer een ander onderzoek, te weten 'Short-term effects of air pollution on mortality in Athens' van A. Hatzakis cum suis van 1986. Aldus zijn de schattingen van ECORYS-NEI gebaseerd op de niet-gecorrigeerde/onzuivere resultaten van weer een andere studie uitgevoerd door andere onderzoekers, welke dateert uit 1986 en welke betrekking had op Athene.
99. Bovendien liet het Atheense onderzoek een substantieel lager percentage zien als de diverse in acht te nemen variabelen (zoals seizoen en diverse meteorologische factoren) wél werden verdisconteerd, te weten 0,2% in

²⁷ Het hele rapport kunt u van de volgende webpagina van de Wereldbank downloaden: <http://documents.worldbank.org/curated/en/1994/05/698385/estimating-health-effects-air-pollutants-method-application-jakarta>.

²⁸ Dit blijkt uit de woorden "high estimation" in Table B3, die Eisers als Productie 9 hebben overgelegd

plaats van de voornoemde 1,21%. Dat is een factor 6 lager. Toegepast op het sterftecijfer wat betreft SO₂ uit het ECORYS-rapport, levert dat 1,5 in plaats van 10 gevallen van vroegtijdig sterfte op. Dat geeft een totaal ander beeld.

100. Daarnaast is het van belang dat in de literatuur veel onduidelijkheid en meningsverschillen over studies als die van ECORYS-NEI bestaan. ECORYS-NEI zegt dat zelf ook met zo veel woorden op pagina 6 van het ECORYS-rapport:

“Unfortunately, there is still a great deal of uncertainty and controversy about much of the research on which these estimates are based.”

101. Overigens is de studie van Ostro destijds niet onderschreven door zijn werkgever, het *California Environmental Protection Agency*²⁹, en dateert deze alweer van mei 1994. Het Atheense onderzoek dateert zelfs van 1986. De inzichten ten aanzien van luchtkwaliteit in de ruim 29 jaar die sindsdien zijn verstreken zijn voortgeschreden, in die zin dat tegenwoordig fijn stof (dus PM10 en PM2.5) als een veel belangrijker onderwerp wordt beschouwd dan SO₂. En voor fijn stof geldt dat Curaçao zelfs de strenge EU- en WHO-standaard haalt.
102. Uiteraard wordt niet beweerd dat geen gezondheidseffecten in het geding kunnen zijn, maar wél dat de stelling van Eisers *“dat er jaarlijks minimaal achttien vroegtijdige doden zijn als gevolg van milieuvervuiling en groene stof”* niet op feiten is gebaseerd. Helaas heeft deze stelling desondanks bij het Gemeenschappelijk Hof weerklank gevonden.

V. Onderzoeken e.d.

²⁹ Op de derde bladzijde valt te lezen: “This study was undertaken in his capacity as an independent consultant and has not been reviewed or endorsed by the California Environmental Protection Agency.”

103. De volgende reeks onderzoeken zijn in de laatste jaar gedaan:
- **Elementenonderzoek groene smurrie;** Deze is voltooid en hieruit is geconcludeerd dat een onderzoek naar de samenstelling van stoffen (verbindingen) moet worden gedaan om vast te kunnen stellen welke moleculen in welke verhoudingen in de groene smurrie voorkomen. (zie **productie # 8**)
 - **Samenstellingsonderzoek groene smurrie;** Dit onderzoek zal binnenkort afgerond worden (zie **productie # 8**)
 - **Audit CRU, Refineria Isla, Aqualetra;** Het is de bedoeling om het audit rapport binnenkort te publiceren.
 - **Haalbaarheidsstudie gezondheidsonderzoek;** dit onderzoek is afgerond. (zie **productie # 9**)
104. In de audit rapporten worden juist die punten meegenomen die op korte termijn noodzakelijk en haalbaar zijn ter voorkomen of verzachten van eventuele overlast c.q. schade.
105. Indien de website www.ipetitions.com/petition/stop-the-pollution-on-curacao geraadpleegd wordt, zijn de namen en woonplaatsen te zien. Een online petitie is geen betrouwbaar methodiek om steun voor een bepaalde "cause" te peilen, aangezien men eenvoudig deze meermalig kan tekenen.
106. Randnummers 16 en 17 van het Verzoekschrift
Onder randnummers 16 en 17 van het verzoekschrift worden door Eisers feiten gesteld waarvan het Land de juistheid ervan in twijfel trekt. Zo staat niet vast dat 25.000 mensen dagelijks te kampen hebben met forse gezondheidsklachten. Wanneer we ervan uit mogen gaan dan er naast deze mensen met gezondheidsklachten ook een even groot aantal mensen in het bedoelde gebied wonen zonder gezondheidsklachten, betekent dit dat in het bedoelde gebied wel een heel groot aantal mensen moet wonen, of te wel dat in het gebied bijna een derde van de bevolking van Curaçao is gehuisvest.

107. Randnummer 19 van het Verzoekschrift

Verder geven Eisers onder randnummer 19 van het verzoekschrift aan dat het Koninkrijk dient in te grijpen in het geval het Land de milieuvervuiling door onder andere ISLA geen halt toeroept. Mag het Land hieruit concluderen dat het Koninkrijk dient in te grijpen in het geval het Land niet overgaat tot sluiting van de ISLA? Zo ja, brengt het ingrijpen van het Koninkrijk ook met zich mee dat de nadelige economische gevolgen van de sluiting van de ISLA voor de bevolking, door het Koninkrijk financieel wordt opgevangen?

108. Randnummer 26 van het Verzoekschrift

Onder randnummer 26 van het verzoekschrift halen Eisers een uitspraak aan van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie waarin het onrechtmatig handelen van de ISLA aan de orde wordt gesteld. Echter, in hoeverre op grond van de aangehaalde uitspraak het Land verantwoordelijk kan worden gesteld wordt door Eisers niet nader onderbouwd.

109. In dit verband is van belang r.o 8.1. uit genoemde uitspraak van het Gemeenschappelijk Hof.³⁰⁾ : *"Het belang van de bewoners benedenwinds van de raffinaderij bij de gevorderde (vrijwel) onmiddellijke staking van de gezondheidsschade die Isla hun op onrechtmatige wijze toebrengt, is evident."*

"Dit belang moet echter op zorgvuldige wijze worden afgewogen tegen de belangen van Isla en ook de maatschappelijke belangen bij instandhouding van de raffinaderij, temeer nu - zoals ook het GEA heeft overwogen - onverkorte toewijzing van die vordering onmiddellijke sluiting van de raffinaderij teweeg zou brengen."

³⁰ GHVJ 30 oktober 2007, BJ7611

110. Deze overweging is voor de onderhavige procedure van belang. Ook in deze procedure gaat het om belangen die eerst na een gedegen onderzoek naar de uitstoot van de groene aanlag en andere vluchtige stoffen afgewogen dienen te worden (“fair balance”).
111. Randnummer 29 van het Verzoekschrift
Het onderzoek naar de groene aanslag is nog niet afgerond. Desondanks stellen Eisers zonder bewijs dat de groene aanslag “ernstige, voortdurende en blijvende gezondheidsklachten” veroorzaakt. Eisers moeten met bewijs komen en het Gerecht niet op de verkeerde been zetten.
112. Randnummer 30 van het Verzoekschrift
Voor wat betreft de bewering onder randnummer 30 van het verzoekschrift het volgende. Stoffen die een diameter hebben van minder dan 2.5 micrometer kunnen diep in de longen doordringen. Stoffen groter dan 10 micrometer in diameter dringen de longen niet in. Conform het door Eisers overgelegde TNO rapport waren de kleinste clusters van deeltjes al meer dan 5 micrometer en waren er geen diametergegevens vermeld van de druppels.
113. Randnummer 31 van het Verzoekschrift
In tegenstelling tot de bewering van Eisers onder randnummer 31 van het verzoekschrift is Vanadiumpentoxide niet aangetoond in de groene aanslag. Vanadium en Nikkel als elementen zijn aangetoond. De slotalinea van het TNO-rapport is hier duidelijk in. Juist daarom was een vervolgonderzoek naar de verbindingen noodzakelijk. Ook hier verstrekken Eisers verkeerde informatie aan het Gerecht, dan wel worden ze door hun adviseurs verkeerd geïnformeerd.
114. Randnummer 33 van het Verzoekschrift

Onder randnummer 33 van het verzoekschrift wekken Eisers de indruk dat de verhuizing van het personeel van Defensie het gevolg is van aantoonbare (gezondheid)schade veroorzaakt door de Isla raffinaderij.

Niets is minder waar. In een brief van 3 augustus 2015 van de Minister van Defensie (zie **productie # 10**) aan de SMOC zegt zij:

“Ik loop niet vooruit op de resultaten van de metingen of de gevolgen die daaraan moeten worden verbonden. Zoals u bekend is zullen de meetresultaten worden gepresenteerd op www.luchtmetingencuracao.org. Ook de resultaten van nadere analyses zullen beschikbaar worden gesteld aan de Curaçaose autoriteiten.”

115. Eisers hebben geen bewijs overlegd waaruit blijkt dat er sprake is van overtreding van de luchtkwaliteitsnormen te Julianadorp. Dit wordt dan ook uitdrukkelijk door het Land betwist.

116. Randnummer 36 van het Verzoekschrift

Voor wat betreft de stellingen onder randnummer 36 van het verzoekschrift wordt verwezen naar hetgeen hierboven als verweer tegen randnummer 31 van het verzoekschrift naar voren is gebracht. Eisers proberen een stemming te kweken die niet op feiten is gebaseerd.

117. Randnummer 37 van het Verzoekschrift

Onder randnummer 37 van het verzoekschrift wordt de indruk gewekt alsof de bewoners ieder week te maken hebben met de groene aanslag. Niets is minder waar. Tim v/d Brink (EcoVision) monitort de groene aanslag en kan bevestigen dat er enkele maanden geen nieuwe groene aanslag is geconstateerd.

VI. Het aandeelhouderschap van het land

118. Randnummers 39 en 41 van het Verzoekschrift

Onder randnummers 39 en 41 van het verzoekschrift wordt de indruk gewekt dat het Land in haar hoedanigheid van aandeelhouder van Refineria di Korsou N.V. (RdK) en indirect middels RdK ook aandeelhouder van Curacao Utilities Company N.V. (CUC) en in haar publiekrechtelijke hoedanigheid geen maatregelen neemt ten einde de situatie te verhelpen.

119. Eerder hierboven is aangegeven welke maatregelen de overheid al heeft genomen en onderzoeken die werden uitgevoerd teneinde tot een oplossing te geraken.

Het Land is (direct of indirect) aandeelhouder van

- (a) RdK die op haar beurt eigenaresse is van de raffinaderij en het management en de exploitatie van de raffinaderij heeft uitbesteed aan de ISLA en
- (b) CRU, voorheen Curacao Utilities Company N.V. (hierna "CUC") die de BOO centrale exploiteert.

120. Eisers stellen dat het Land in haar hoedanigheid van aandeelhouder van RdK en CUC de plicht heeft haar inwoners te beschermen tegen onder meer gezondheidsrisico's, te meer wanneer die bovendien levensbedreigend zijn.

Het Land heeft als aandeelhouder geen invloed op de wijze waarop binnen ISLA en CUC de productieprocessen worden uitgevoerd en de daarbij vrijkomende stoffen worden gecontroleerd. Het Land kan dan ook niet op grond van haar aandeelhouderschap verantwoordelijk worden gesteld voor de handelingen van de ISLA en CRU en voor de kosten van de onderzoekopdrachten die Eisers in hun verzoekschrift uitgevoerd wensen te zien, net zo min als de (honderdduizenden) aandeelhouders van de Shell verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor de milieuramp in Nigeria.

VII. Regelgevend Kader, de Milieunormen.

121. Eisers stellen dat er op Curaçao twee soorten milieunormen gelden, de normen van de World Health Organization (hierna: WHO) die via de band van jurisprudentie van het EHRM bindend zijn voor Curaçao, en de normen die voortvloeien uit de Hindervergunningen die zijn verleend aan de Isla en de BOO-centrale. Eisers menen dat EHRM Jurisprudentie en de Hinderverordening het Land verplichten om handhavend op te treden bij overtredingen. Het land betwist dit.

Hindervergunningen/ Hinderverordening

122. Eisers menen dat de Hinderverordening de overheid verplicht om in voorkomende gevallen handhavend op te treden. Het Land betwist dit.
123. Op grond van de Hinderverordening Curaçao 1994 zijn aan de overheid een aantal bevoegdheden toegekend voor de oplegging van administratieve sancties bij niet-naleving van de normen van de Hinderverordening en daaraan aanverwante regelgeving. De hoofdstuk Administratieve Sancties van de Hinderverordening, Hoofdstuk 5, bestaat uit 3 acties die de overheid kan uitvoeren ter handhaving van de Hinderverordening. In artikel 34 is geregeld de stopzetting van een milieubelastende activiteit bij wijze van administratiefrechtelijke of bestuurlijke sanctie. Artikel 36 biedt het *Bestuurscollege* de mogelijkheid om op kosten van de overtreder te (doen) uitvoeren wat nodig is om de met de verordening c.q. de op basis van de verordening verleende vergunning strijdige situatie ongedaan te maken. In artikel 37 is een dwangsom geregeld.
124. Zoals ook in de Memorie van Toelichting op de Hinderverordening is aangegeven, houdt artikel 34 een bevoegdheid, en niet een wettelijke plicht in van het *Bestuurscollege/Ministerie van GMN* om tot stopzetting van de desbetreffende activiteit over te gaan.

125. Wat artikel 36 betreft, legt de Memorie van Toelichting het volgende uit. In beginsel dient aan deze bepaling pas toepassing te worden gegeven nadat een bevel tot stopzetting is gegeven en nadat de overtreder van het voornemen tot de toepassing van bestuursdwang schriftelijk door het Bestuurscollege in kennis is gesteld. Alvorens het Bestuurscollege tot effectuering van de bestuursdwang overgaat, dient de overtreder in de gelegenheid te worden gesteld om alsnog aan zijn verplichtingen te voldoen.
126. De in artikel 37 opgenomen dwangsomregeling beoogt primair een praktische regeling te zijn; zij biedt het Bestuurscollege de mogelijkheid om snel en effectief op te treden tegen overtredingen van het bepaalde bij of krachtens deze verordening. Daarbij gaat het vooral om die overtredingen ten aanzien waarvan beëindiging van de activiteit of de toepassing van bestuursdwang niet of minder effectief is.
127. In jurisprudentie van de Bestuursrechter in Eerste aanleg wordt omtrent artikel 36 van de Hinderverordening bepaald dat aan het Land een discretionaire bevoegdheid toekomt om in het individuele geval, indien sprake is van bijzondere omstandigheden af te zien van handhaven. Verder wordt bepaald dat het Land nog ruimte heeft om na het maken van een belangenafweging van handhavend optreden af te zien.³¹
128. In een ander uitspraak, ditmaal van het Gemeenschappelijk Hof werd overwogen dat het belang dat bewoners hebben benedenwinds van de raffinaderij bij gevorderde (vrijwel) onmiddellijke staking van de gezondheidsschade die Isla hun op onrechtmatige wijze toebrengt, is evident.

³¹ ECLI:NL:OGEAC:2011:BR6709

Dit belang moet volgens het Hof echter worden afgewogen tegen de belangen van Isla en ook de maatschappelijke belangen bij de instandhouding van de raffinaderij. Deze belangenafweging kan pas gefundeerd worden gemaakt nadat door deskundige(n) ter zake voorlichting is gegeven over mogelijkheden om uitstoot door Isla van zwaveldioxide en fijnstof te verminderen, de daaraan verbonden kosten en de tijd die gemoeid is met realisering daarvan.³² Hetzelfde geldt voor het handhavend optreden tegen de Isla.

WHO –Normen

129. Het Land verwijst naar haar uitvoering verweer tegen de stelling dat de WHO-normen één op één hebben te gelden op Curaçao naar stellingen onder randnummers 210 tot en met 230 in dit conclusie van antwoord. Bovendien is het een feit dat we hier op Curaçao Noord-Oost-Passaatwinden hebben. Zoals eerdergenoemd, worden door Eisers studies die in Landen waar er andere klimaten heersen in het geding gebracht. De NO-passaatwind, zorgt ervoor dat een deel van de stoffen die worden uitgestoten naar zee worden geblazen. Hierdoor worden er minder hoeveelheden van de stoffen geïnhaleerd dan elders, waar de consequenties van de stoffen op de gezondheid zijn gemeten. Daarom is het van belang dat er op Curaçao meer regio-specifieke onderzoeken worden gedaan naar de consequenties van de uitstoot op de gezondheid. Aan dergelijke onderzoeken heeft de overheid al een begin gegeven. Hierover meer in dit conclusie van antwoord.

Tevens dient vermeld te worden dat de LAR rechter in haar uitspraak d.d. heeft uitgemaakt dat anders dan SMOC meende een aantal in de voorschriften en het attachment F opgenomen milieunormen door voortschrijdend wetenschappelijk inzicht niet achterhaald is en dat de invoering van die strengere normen elders echter niet op enige wijze door werkt in hier te lande vastgestelde vergunningvoorschriften en heeft

³² ECLI:NL:OGHNA:2007:BJ7611

evenmin tot wijziging van die normen en de vergunningsvoorschriften van de raffinaderij en BOO geleid. Die vergunningsvoorschriften gelden daarom nog onverkort.

Eisers proberen via een omweg hoewel ze weten (althans de gemachtigde van Eisers weten dat heel goed) dat de LAR rechter zich hierover al heeft uitgesproken via de civiele rechter een andere beslissing uit te lokken (zie **productie # 11** ro. 6.5.3.2).

VIII. Onafhankelijke deskundigenrapporten ontbreken

130. Eisers hebben gemeend hun vorderingen te moeten instellen zonder onderbouwing door onafhankelijke deskundigenrapporten. Alleen al om die reden dienen de vorderingen van Eisers te worden afgewezen.
131. Immers, in deze zaak gaat het om een ingewikkelde materie. Voor wat betreft de groene aanslag ligt de oorzaak waarschijnlijk bij een te lage rookgas temperatuur in de schoorstenen van de betreffende instellingen. Op Curacao maken RdK, CRU, Aqualectra, de Dokmaatschappij en Buskabaai gebruik van schoorstenen.
132. Weliswaar is door deskundigen vastgesteld dat er sprake is van luchtvervuiling door o.a. Isla, maar de consequenties ervan zijn niet hier op Curaçao gemeten. Eisers hebben een aantal onderzoeken omtrent consequenties van vervuilende stoffen aangehaald in hun verzoekschrift. Deze onderzoeken zijn echter grotendeels uitgevoerd in Taiwan, China, Europa (Noorwegen b.v.), Iran etc. Het Klimaat in die landen is niet te vergelijken met het Curaçaose klimaat. Hier hebben we een vrijwel continue, krachtige NO- Passaatwind, dit is een feit van algemene bekendheid.
133. Als de temperatuur van het rookgas onder de dauwpunt komt van de zwavelzuurstofverbindingen, dan kan zuurvorming optreden. Het ontstane zuur kan weer verbindingen aangaan met de waterdamp in het

rookgas die op zijn beurt weer verbindingen vormt met de metalen in het rookgas. Als gevolg van de hiervoor genoemde chemische reacties komt dan de groene uitstoot uit de schoorstenen. De groene kleur wordt gevormd door de aanwezigheid van vanadium en nikkel in de stof. Naast milieutechnische aspecten komen ook beleidsaspecten (economie, gezondheid, werkgelegenheid) om de hoek kijken.

134. De schoorstenen van de genoemde bedrijven stoten Vanadium, nikkel, roet en water uit. Tezamen kan dit een groene uitstoot veroorzaken wanneer het dauwpunt onder een bepaalde temperatuur komt. En tot slot zij vermeld dat de stoffen die in de groene aanslag aanwezig zijn, ook in de uitlasgassen van auto's te vinden zijn. Een gedegen onderzoek is hier dan ook op zijn plaats.
135. Het Land is van mening dat het Gerecht, wil zij een gedegen beslissing kunnen nemen, een onafhankelijke en onpartijdige deskundige in de arm moet nemen die de rechter adviseert over geschillen op het gebied van het leefmilieu. Deze advisering wordt verzorgd door de gerechtelijke omgevingsdeskundigen van de StAB welke reeds meerdere keren door het Gerecht alhier werd benaderd om de rechter bij te staan en uitleg te geven over de milieutechnische aspecten.
136. In de beschikking van het Gerecht in eerste aanleg van Curaçao van 24 april 2014³³⁾ is immers overwogen dat de deskundigen van StAB door hun eerdere betrokkenheid bij geschillen over de luchtkwaliteit rondom het Schottegat³⁴⁾ de nodige specifieke ervaring hebben opgebouwd. Daarnaast zijn de deskundigen van StAB aangesloten bij de Stichting Landelijk Register Gerechtelijk Deskundigen in Nederland, wat hun deskundigheid en onafhankelijkheid waarborgt. Bovendien zijn de

³³ Gerecht in eerste aanleg van Curaçao 24 april 2014, ECLI:NL:OGEAC:2014:8, r.o. 4.4.

³⁴ Zie Gemeenschappelijk Hof van Justitie van de Nederlandse Antillen en Aruba 19 juli 2010, ECLI:NL:OGHNA:2010:BN5898

bezwaren tegen de deskundigen van StAB in de eerdere procedures gepasseerd.

137. Randnummer 43 van het Verzoekschrift

Kreten onder randnummer 43 van het verzoekschrift alsof Curacao al decennialang forse milieu (lucht) vervulling toestaat, is gelet op alles wat hierboven naar boven is gekomen is bezijden de waarheid.

138. Op grond van artikel 34 van de hinderverordening Curacao 1994 (HVC) bestaat er geen “plicht” om te handhaven. In dat artikel staat telkens dat het Bestuurscollege (lees de minister van GMN) de bevoegdheid heeft om te handhaven. Dit is geheel in lijn met het vonnis van Hof waarin duidelijk naar voren komt dat er een gedegen belangenafweging moet plaatsvinden.

139. In de aan Refineria Isla verleende hindervergunning zijn er ook uitstootnormen (emissienormen) opgenomen die thans geldend zijn.

140. Kreten als: “door de toenmalige Bestuurscollege strengere voorschriften die in een concept hindervergunning stonden geschrapt zijn onder druk van PDVSA” zijn op niets gebaseerd. Eisers stellen dit zonder enig bewijs.

141. Randnummer 52 van het Verzoekschrift

Verder is hetgeen Eisers stellen onder randnummer 52 van het verzoekschrift bezijden de waarheid. Er is geen voorschrift in de hindervergunning dat meldt dat de immissie en niet de emissie bepalend is.

142. Randnummer 54 van het Verzoekschrift

In tegenstelling tot wat Eisers zeggen onder randnummer 54 gebeurt de monitoring van luchtkwaliteit op Beth Chaim en Cas Chikitu. De Emissie rapporten komen conform de hindervergunning bij de overheid binnen. Voor wat betreft de normen wordt verder verwezen naar de vonnis van

het Gemeenschappelijk Hof (waarbij de STAB-rapporten een grote rol spelen) inzake immissie.

143. Randnummers 65 en volgende van het Verzoekschrift

Onder de randnummers 65 e.v. van het verzoekschrift worden conclusies getrokken die niet correct zijn.

144. Ten eerste gaat het hier om ongevalideerde cijfers.

145. Ten tweede gaat het hier om luchtmetingen die letterlijk alle (stoffen) in de lucht meten. Het is onmogelijk om afzonderlijke bronnen te achterhalen via luchtmeetstations. Emissiemetingen aan de bron zou veel beter zijn voor toezicht en handhaving. Immissies kunnen met rekenmodellen (airmod) theoretisch terug benaderd worden naar de bron.

Uit eerdere berekeningen van StAB bleek zelf dat de afzonderlijke bedrijven separaat de geldende immissie en emissienormen niet overschrijden. Maar het cumulatief effect leidt soms wel tot overschrijdingen bij de luchtmeetstations.

146. Eisers halen een DCMR rapport uit 2004 aan om vervolgens te concluderen dat de gebeurtenissen en oorzaken genoemd in dat rapport nog actueel zijn althans dat de oorzaak van de problemen uit 2003 niet verholpen zijn. Niets is minder waar. De oorzaak van de problemen toen werden opgelost. Dus het aanhalen van een rapport uit 2004 om vervolgens de indruk te creëren alsof het nog actueel is, is niet correct.

147. Randnummer 73 van het Verzoekschrift

In randnummer 73 van het Verzoekschrift stellen eisers dat de deskundigheid bij het Land met betrekking tot het milieubeleid nog steeds zeer laag is. Deze stelling is niet correct.

Er zijn 2 medewerkers permanent aangewezen voor inspecties van grote bedrijven zoals de Isla en de CRU en voor het bedienen en onderhouden

van de meetstations Beth Chaim, Kas Chikitu en inmiddels ook meetstation Julianadorp.

Daarnaast is het project Versterking Milieudienst geïmplementeerd waarbij medewerkers van de afdeling Milieu & Natuurbeheer op verschillende terreinen werden bijgeschoold. Op het gebied van organisatie is ook geïnvesteerd en zo is onder andere een nieuwe organisatiestructuur en nieuwe functiebeschrijvingen geformuleerd en is een nieuwe klachten registratie systeem in gebruik genomen.

148. Randnummer 74 van het Verzoekschrift:

Het Land onderschrijft het belang van vervolgonderzoeken en zal dit blijven uitvoeren uiteraard binnen de kaders van de (financiële) middelen die haar ter beschikking staan. Zo zijn er bijvoorbeeld meer meetstations geïnstalleerd en worden er meer componenten gemeten. Eerder werd aangegeven dat verschillende onderzoeken uitgevoerd zijn. Ook heeft recentelijk een audit plaatsgevonden.

149. Het Land is van mening dat het niet correct is om resultaten van onderzoeken uit 2007 in het geding te brengen met de kennelijk bedoeling te beweren dat die resultaten nog actueel zijn.

Daarnaast moet niet uit het oog worden verloren dat de meetstations alles wat in de lucht hangt meten. Dus uitstoot van de Isla Rafinaderij, de CRU, Aqualectra, schepen in de haven en zelfs het verkeer. Met andere woorden de meetresultaten op de meetstations zijn absoluut niet toe te schrijven aan 1 bron.

150. Over de grondwaterkwaliteit het volgende. De klachten over de waterkwaliteit van de waterputten die door de jaren heen bij het Ministerie van GMN geregistreerd zijn, waren allemaal gerelateerd aan slechte situatie van de brandstofleidingen richting airport van Curoil. De afgelopen jaren zijn deze problemen verholpen.

151. Randnummer 75 van het Verzoekschrift

Eisers stellen onder randnummer 75 van het verzoekschrift dat TNO concrete aanbevelingen doet en actiepunten formuleert om de milieuvervuiling te beëindigen. Het is onmogelijk om de milieubelasting van een raffinaderij tot 0 te reduceren. Anders was het niet nodig om normen te formuleren.

Alle voor de lokale situatie bruikbare aanbevelingen en actiepunten van TNO worden zeker in acht genomen en voor zover mogelijk toegepast.

152. Randnummer 76 van het Verzoekschrift:

Ondanks vermoedens die er zijn kan het Land alleen op grond van resultaten van gevalideerde rapporten maatregelen nemen. Die onderzoeken zijn nu in volle gang om met zekerheid vast te stellen wat de bron is van de groene substantie en de exacte samenstelling hiervan.

153. Randnummer 77 van het Verzoekschrift:

Eisers vergeten hier te vermelden dat het onderzoek ook gericht is om de bron vast te stellen. Het weglaten van dit gegeven geeft een vertekend beeld van het onderzoek.

154. Randnummer 78 van het Verzoekschrift:

Het Land heeft in tegenstelling tot beweerd wordt wel voldaan aan de punten genoemd in randnummer 78 hetgeen blijkt uit de door het Land overgelegde producties. Voor wat betreft de folder moet gezegd worden dat deze in concept af is met dat het Land in afwachting is van de resultaten van de samenstellingsonderzoek groene stof om deze uit te kunnen brengen.

155. Randnummer 79 van het Verzoekschrift:

De concentraties die zijn gemeten zijn niet van 1 bedrijf maar van alle bedrijvigheid rondom het Schottegat afkomstig. Punt is dat er door de jaren heen zich meer bedrijven in het industriële gebied Schottegat hebben gevestigd en door deze ontwikkeling is de handhaving van de bedrijven op luchtkwaliteit niet makkelijk geworden. Het Ministerie van

GMN blijft echter actief naar oplossing- en beheers mogelijkheden zoeken. Dat is de redenen waarom FLOUR is aangetrokken om inspecties en audits uit te voeren. De rapporten van FLOUR zullen bestudeerd worden door het Ministerie van GMN en het is de bedoeling dat zij als basis zullen gelden bij de aanpak van het problematiek in het Schottegat.

156. De WHO heeft anders dan Eisers beweren niet-bindende richtlijnen geformuleerd en geen normen. Deze niet-bindende richtlijnen worden waar mogelijk in acht genomen bij analyses en verwerking van de meetresultaten.

157. Randnummer 80 van het Verzoekschrift:

De 80 ug/ m² waar eisers het over hebben, geldt per bedrijf in het industrieel gebied Schottegat. Mogelijke overschrijdingen hiervan gemeten bij de meetstations is door alle bedrijven in het Schottegat gebied tezamen.

Bij de randnummers 1, 2, 3 en 4 wordt merkwaardig genoeg alleen (selectief) gekeken naar de resultaten van meetstation Beth Chaim dat vlak bij de raffinaderij staat waar geen huizen staan en niet bijvoorbeeld naar resultaten van meetstation Kas Chikitu dat midden in een woonwijk staat en een betere zicht geeft van de luchtkwaliteit in de wijk waar de mensen wonen.

158. Randnummers 81 en 82 van het Verzoekschrift:

Overschrijding van de genoemde daggemiddelden is door alle bedrijven op het industrieel gebied Schottegat tezamen. De "Curacao norm" in de stafdiagram is eveneens van de bedrijven tezamen.

159. Randnummer 83 van het Verzoekschrift:

Het tabel is correct, alleen, door de tijd te comprimeren lijkt het op het eerste gezicht dat de pieken continue zijn en dat de pieken vlak na elkaar plaatsvinden in een langere tijd. Dit terwijl in de werkelijke tabel de pieken

veel verder van mekaar af zijn (behalve bij perioden met technische incidenten raffinaderij).

Het tabel van meetstation Beth Chaim geeft meestal hogere waarden aan dan meetstation Kas Chikitu die in een woonwijk ligt, terwijl Beth Chaim vrijwel op het terrein van de raffinaderij staat.

160. Randnummer 84 van het Verzoekschrift:

De luchtkwaliteit benedenwinds is het gevolg van de uitstoot van alle bedrijven in het industrie gebied Schottegat en het Ministerie GMN is continu bezig te onderzoeken naar methodes om deze te beheersen, waarbij alle belangen worden afgewogen.

161. Randnummer 85 van het Verzoekschrift:

Pieken in de meetresultaten zijn altijd het gevolg van een bepaalde technische incident bij de raffinaderij of de CRU. Deze pieken zijn in werkelijkheid meestal van korte duur. De pieken zijn absoluut niet een zuivere weergave van de dagelijkse bedrijvigheid van de industrieën in het Schottegat.

Gezondheidsklachten treden op bij de meeste mensen meestal bij periode van langere blootstelling.

162. Randnummer 86 van het Verzoekschrift:

Verwezen wordt naar hetgeen eerder uitgebreid hierover naar voren is gebracht onder punt "IV. Eisers noemen sterftcijfers die niet op feiten zijn gebaseerd".

163. Randnummer 87 van het Verzoekschrift:

In principe wil niemand vlak bij een raffinaderij wonen. En als aan mensen die vlak bij een raffinaderij wonen de vraag wordt gesteld of ze graag een medische keuring willen doen dan ligt het niet voor de hand dat ze dit zullen weigeren.

164. Randnummer 88 van het Verzoekschrift:

Niet iedereen in de omgeving van het Schottegat kent dezelfde klachten. Klachten over lawaai bijvoorbeeld komen meestal van bewoners aan de noord kant van de raffinaderij omdat zij relatief dichtbij wonen. Voor wat betreft de stank is het Ministerie GMN bezig met maatregelen om deze te beheersen en bezig met de raffinaderij om het affakkelen te beheersen.

165. Randnummer 89 van het Verzoekschrift:

Er wordt hier ten onrechte de indruk gewekt dat de groene substantie sinds 2003 zich continu is blijven manifesteren. Het Land verwijst naar hetgeen zij naar voren heeft gebracht onder randnummer 130 t/m 136.

166. Randnummer 90 van het Verzoekschrift:

Het Land deelt de mening niet dat deze substantie tot diep in de longen kan dringen omdat simpelweg de deeltjes te groot zijn en de risico's blijven gering door de meestal korte blootstelling. Overigens kan pas na afronding van het rapport naar de samenstelling van de groene substantie conclusies worden getrokken.

167. Randnummer 91 van het Verzoekschrift:

Het is een gegeven dat de blootstelling aan bepaalde stoffen niet door iedereen hetzelfde wordt ervaren. Altijd zal er een groep zijn die daadwerkelijk klachten ervaart. Vandaar ook de inspanning en hoge investeringen van de overheid de laatste jaren om de luchtkwaliteit te beheersen en de leefbaarheid te vergroten in de wijken benedenwinds van de raffinaderij.

168. Randnummer 90 van het Verzoekschrift:

Zoals eerder naar voren is gebracht, is in tegenstelling tot de bewering van Eisers, Vanadiumpentoxide niet aangetroffen in de groene stof. Vanadium en Nikkel als elementen zijn aangetroffen. Het slotlinea van het TNO-rapport is hier duidelijk in. Daarom juist was een vervolgonderzoek naar de verbindingen noodzakelijk.

169. Randnummer 93 van het Verzoekschrift:

Het Land brengt in het geding een brief van de Refineria Isla Curacao B.V. d.d. 25 oktober 2016 aan University of South Florida waarin zij aangeven dat de maker van het proefschrift hun nooit benaderd heeft tijdens zijn onderzoek en dat het proefschrift incorrecte informatie bevat en onder andere daardoor verkeerde conclusies (zie **productie # 12**).

170. Randnummer 94 van het Verzoekschrift:

Het komt feitelijk nooit voor dat de blootstelling zo geconcentreerd is voor zo'n lange tijd. De pieken (hoge waarden) komen alleen voor als zich technische problemen manifesteren en deze problemen zijn meestal in korte tijd verholpen waardoor de blootstelling eigenlijk nooit zo lang is en zodanig dat alle aandoeningen die genoemd worden optreden.

171. Randnummer 95 van het Verzoekschrift:

De overheid is al langer bezig om het gevoel van onzekerheid te reduceren door gepaste maatregelen te nemen en toegang te bieden tot informatie indien gewenst.

172. Randnummer 96 van het Verzoekschrift:

Het zou goed zijn als Eisers het Hof niet selectief citeert. Het Hof zegt immers in dat uitspraak verder:

“Dit belang moet echter op zorgvuldige wijze worden afgewogen tegen de belangen van Isla en ook de maatschappelijke belangen bij instandhouding van de raffinaderij, temeer nu - zoals ook het GEA heeft overwogen - onverkorte toewijzing van die vordering onmiddellijke sluiting van de raffinaderij teweeg zou brengen.”

173. Randnummer 97 van het Verzoekschrift:

Wat Eisers hier doen is kwalijk. Ze halen een oordeel van het Gerecht uit 2009 aan en vergeten een oordeel van het Hof (zie reactie op randnummer 96 van het Verzoekschrift hierboven) te vermelden.

174. Overigens is het zo dat in de loop der tijd wijzigingen werden gedaan zodat verschillende installaties nu op gas draaien, waardoor de overlast aanzienlijk wordt verminderd. Aan het gebruik van gas als brandstof door de Isla hangt een duurdere prijs dan het gebruik van asfalt wat gratis wordt verkregen.
175. Randnummer 98 van het Verzoekschrift:
In een zaak gerelateerd aan de uitspraak van 12 januari 2010 en de dwangsom van Fl 75.000.000 heeft de Isla kunnen bewijzen dat zij onder de max van 80 ug/ m3 zijn gebleven op grond van berekeningen van de StAB (aangedragen door SMOC). Er heeft ook een technische en milieukundige audit plaatsgevonden door FLUOR die ook heeft aangetoond dat de raffinaderij de max van 80 ug/ m3 niet heeft overschreden.
FLUOR is door het Land ingeschakeld om de nodige informatie te vergaren door inspecties, audits en gesprekken met de 3 grootste industrieën op het industrie terrein Schottegat te voeren, om na te gaan welke percentage ieder bijdraagt aan het totaal en om gebaseerd hierop de immissie norm aan te passen.
176. Randnummer 99 van het Verzoekschrift:
De evacuatie van scholen gebeurt niet voortdurend. Dit gebeurt alleen op momenten (maximaal een aantal uur) dat de windrichting verandert en meer van het westen komt en dit gebeurt meestal in de orkaan periode. Juli t/m december is de orkaan periode en in deze periode is de kans het grootst dat de windrichting veranderd en dus uit het westen komt en overlast teweeg brengt bij de genoemde school.
177. Randnummer 100 van het Verzoekschrift:
Indien Eisers aantoonbare schade kunnen bewijzen dan moeten zij die verhalen op de zogenaamde veroorzakers. Waarom Eisers dat niet doen of waarom het hen niet gelukt is blijft een raadsel.

Het is echter niet terecht om te stellen dat de overheid niks doet.

Er zijn de afgelopen jaren vele investeringen gepleegd en belangrijke beleidskeuzes gemaakt juist met het oog om invulling te geven aan de het voornemen de bewoners te beschermen.

178. Het Ministerie GMN heeft de laatste jaren veel meer dan ooit tevoren enorme investeringen gepleegd op het gebied van Milieuhandhaving en er is grote vooruitgang geboekt. Er is geïnvesteerd in luchtkwaliteit meetapparatuur en in dit verband hebben medewerkers van GMN iedere 2 weken skype vergaderingen met GGD Amsterdam, medewerkers hebben verschillende cursussen in Nederland gevolgd, er is een inspecteur milieu aangesteld met vergaande bevoegdheden, er is diepgaand onderzoek verricht op verschillende gebieden, er wordt regelmatig gebruikgemaakt van instellingen die milieuorganisaties zelf aandragen en de communicatie met het publiek is verbeterd.

179. Randnummer 101 van het Verzoekschrift:

Relevante metingen en onderzoeken zijn gedaan. Zo meet de GMN nu meer componenten zowel actief als passief, er is een gezondheid haalbaarheidsonderzoek verricht, er is een onderzoek gaande over de groene substantie en er is onlangs een milieu inspectie/ audit verricht door de gerenommeerde bedrijf FLUOR en de resultanten hiervan moeten richting geven voor beter en doeltreffend handhaven. Dit zijn concrete acties en geen loze toezeggingen.

180. Randnummer 102 van het Verzoekschrift:

De overheid heeft verschillende concrete stappen ondernomen die moeten lijden tot afname en betere handhaving van de SO2 normen. Belangrijk hierin is de inspectie/audit die door FLUOR is gedaan, waarbij zij een energiebalans hebben opgesteld voor de grootste bedrijven in het Schottegat gebied, waardoor er nu inzicht is in de hoeveelheid uitstoot van

ieder afzonderlijk bedrijf welke bepalend zal zijn in de handhaving en het milieubeleid.

Zoals al eerder aangegeven is er onderzoek (herkomst en samenstelling) gaande naar de groene substantie en wordt een en ander continue gemonitord. Op basis van de resultaten hiervan is vastgesteld dat de groene substantie de laatste maanden enorm is afgenomen.

181. Randnummer 103 van het Verzoekschrift:

Er is onderzoek gaande door TNO over de samenstelling van de groene substantie. Er was een periode van voorbereiding aangezien het om een complex en tijdrovend onderzoek gaat

De defecte compressor van de Isla is in gebruik en de vooruitgang was ook meetbaar. Er is gewerkt aan de informatie brochure over de groene substantie die aan de bewoners van de gebieden die overlast ervaren wordt uitgedeeld. Haalbaarheid van een gezondheidsonderzoek is gedaan en sinds mei 2016 worden PAK's, VOS en zware metalen gemeten waarvan er inmiddels al rapporten verschenen zijn.

182. Randnummer 105 van het Verzoekschrift:

Het betreft hier de standpunt van twee schrijvers. Het Land is een andere mening toegedaan en meent in dit conclusie van antwoord genoeg argumenten te hebben aangedragen om tot een andere conclusie te komen dan deze schrijvers.

183. Randnummer 105 van het Verzoekschrift:

Uit hetgeen uitgebreid hierboven is toegelicht is de conclusie dat de overheid willens en wetens geheel voorbij gaat aan haar plicht de bevolking te beschermen tegen milieuvervuiling en de negatieve (gezondheid)gevolgen niet correct. Eisers baseren zich deels op niet gevalideerde rapporten en deels door willens en wetens selectief informatie te geven waardoor een vertekend beeld worden geschapen. Dit is kwalijk zeker nu het om een serieuze materie gaat.

184. Randnummer 106 van het Verzoekschrift:

Tijdens gesprekken tussen Minister Plasterk en voormalige Minister GMN en later Minister President dr. Bernard Whiteman heeft Minister Plasterk zijn bereidheid getoond (technische) hulp te bieden. Minister Whiteman heeft het aanbod geaccepteerd en hierdoor zijn de contacten gelegd met FLUOR die inmiddels het werk al gedaan heeft en rapporten opgesteld. Met de resultaten uit deze rapporten wordt de lijn gelegd voor een beter handhavingsbeleid. Ook hier dus geven Eisers verkeerde informatie aan het Gerecht.

185. Randnummer 107 van het Verzoekschrift:

De overheid heeft hoge investeringen gedaan, besteedt aandacht en doet continue aan upgrading van personeel. Continue worden er onderzoeken verricht door erkende gerenommeerde Nederlandse instellingen en burgers worden eveneens over geïnformeerd. Vandaag de dag is het Ministerie GMN veel verder in alle opzichten dan 5 jaar geleden. Ook het Land wil dat bepaalde zaken veel sneller gaan. Maar als we kijken naar de situatie in Nederland dan kan gezegd worden dat ook de Shell en de Nederlandse overheid jaren nodig hadden om te bereiken wat ze nu hebben.

IX. Artikelen van het Europese Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) en Staatsregeling

186. Randnummers 108 tot en met 127 van het Verzoekschrift

Eisers leggen verder een aantal artikelen van het EVRM met rechtstreekse werking ten grondslag aan hun vordering in hun verzoekschrift. Onder andere artikel 2 EVRM, inhoudende dat het recht van ieder op leven wordt beschermd door de wet, en artikel 8 EVRM, welke bepaling onder meer strekt ter bescherming van ieders privé leven, familie- en gezinsleven en woning.

187. Staatsregeling:

Eisers kunnen zich niet beroepen op een mogelijke strijd met de artikelen 24 en 25 van onze Staatsregeling. Immers, deze artikelen houden instructienormen die tot de sociale grondrechten worden gerekend. Als zodanig zijn de bepalingen gericht aan de overheid en kunnen deze door de burger niet rechtstreeks voor de rechter worden ingeroepen. Deze zienswijze is gebaseerd op de Nederlandse Kamerstukken II, 1973-1974, 12 944, nr. 2 in verband met de invoering van artikel 22 lid 1 in de Grondwet van Nederland. Artikel 25 Staatsregeling Curaçao luidt precies hetzelfde als artikel 22 lid 1 van de Nederlandse Grondwet.

188. Artikel 2 EVRM

Volgens Eisers brengt artikel 2 EVRM met zich mee dat het Land een positieve verplichting heeft om het leven van zijn burgers te beschermen. Echter, om het Land in het kader van artikel 2 EVRM op zijn positieve verplichting te kunnen aanspreken dient wel eerst afgevraagd te worden of sprake is van een gevaar voor het leven van de bewoners benedenwinds van het raffinaderijterrein en in hoeverre dit gevaar reëel en onmiddellijk dreigend is.

Wat moet verder worden verstaan onder een “absoluut niveau van veiligheid” en welke concrete en preventieve maatregelen dienen hiervoor te worden genomen? Voor de beantwoording van deze vragen is een rapport van een onafhankelijke deskundige onontbeerlijk.

189. Immers wanneer blijkt dat in het onderhavige geschil gaat om een zaak waarin geen reëel en onmiddellijk dreigend gevaar voor het leven van personen bestaat, dan komt het aan op de vraag welke kans op de realisering van een bepaald risico aanvaardbaar is. Het EVRM lijkt hier immers ruimte te laten voor een belangenafweging waarbij ook de (maatschappelijke) kosten van een eventueel ingrijpen (opleggen van productienormen, toezicht, handhaving etc) een rol mogen spelen.
190. Verder gaat de uit hoofde van artikel 2 EVRM bestaande verplichting voor het Land echter niet zo ver dat het Land een excessieve last wordt

opgelegd. De verplichting van het Land om het leven van burgers te beschermen wordt gemitigeerd door de onvoorspelbaarheid van het menselijk handelen en door operationele keuzen op grond van economische motieven³⁵). En aan die keuze komt aan het Land een zekere beleidsvrijheid toe.

191. **Artikel 8 EVRM**

Eisers leggen aan hun vordering ook artikel 8 van het EVRM ten grondslag. Volgens dit artikel heeft een overheid een positieve verplichting om burgers te beschermen tegen de gevolgen van milieuvervuiling. De overheid dient rekening te houden met de milieubelangen van de inwoners. Maar aan deze milieubelangen komt géén speciale status toe.

192. Er dient een *fair balance* te worden gevonden tussen de betrokken belangen (het individuele en algemene belang) en met het oog daarop moet een adequaat voorbereidend onderzoek plaatsvinden. En bij het bepalen van het gewicht van deze belangen heeft de overheid volgens het EHRM een ruime beoordelingsmarge (*margin of appreciation*) en zal de toetsing door het EHRM navenant terughoudend moeten zijn ³⁶).

193. Het Land heeft dus in de onderhavige concrete situatie een zekere beleidsmarge en er moet sprake zijn van een rechtvaardig evenwicht tussen conflicterende belangen.

194. In het verzoekschrift wordt niet nader onderbouwd in hoeverre het Land al dan niet binnen deze marge is gebleven en in hoeverre geen sprake meer is van een rechtvaardig evenwicht tussen de belangen van het Land en die van de Eisers.

³⁵ EHRM 19 februari 1998, NJ 1999, 690 (Guerra/Italië); EHRM 28 oktober 1998, NJ 2000, 134 (Osman/VK); EHRM 30 november 2004, NJ 2005, 210 (Öneryildiz/Turkije) en EHRM 1 maart 2005, NJ 2006, 251 (Bône/Frankrijk)

³⁶ EHRM 9 december 1994, López Ostra tegen Spanje, nr. 16798/90, AB 1996, 56 en EHRM 8 juli 2003, nr. 36022/97, M&R 2003, 88 (Hatton II)

195. Het Land acht de huidige productie van de raffinaderij noodzakelijk in het belang van de economie van Curaçao, doch tracht daarbij wel zoveel mogelijk een eerlijke afweging te laten plaatsvinden tussen het belang van het individu en die van de gemeenschap als geheel. Indien Eisers deze belangenafweging ter discussie willen stellen, dan dienen Eisers wel met gedegen onafhankelijke deskundigenrapporten te komen waaruit blijkt dat er sprake is van ernstige luchtvervuiling en uitstoot van gevaarlijke stoffen enerzijds en waaruit anderzijds blijkt dat het economisch gewin relatief beperkt is. En dat is in het onderhavige verzoekschrift niet het geval. Het verzoekschrift is niet onderbouwd.
196. Verder is het Land van mening dat de door Eisers aangevoerde normen uit het artikel 8 EVRM slechts marginaal getoetst mogen worden aangezien veel van de normen die voortvloeien uit art. 8 EVRM een nationaal rechtelijke uitwerking kennen in het Burgerlijk Wetboek van Curaçao, de Landsverordening Administratieve Rechtspraak en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur.
197. Kortom, volgens het Land is er geen verplichting voor het Land om op grond van artikel 8 EVRM positieve maatregelen te nemen ter bescherming van het recht op privéleven van omwonenden van de raffinaderij.
198. Naast positieve verplichtingen van het Land zoals die in het verzoekschrift worden opgesomd, heeft het land ook 'negatieve verplichtingen', in de zin dat het zich ter bescherming van eerste generatie vrijheidsrechten (in het bijzonder het recht op privacy en gezinsleven opgenomen in artikel 8 EVRM, maar ook het eigendomsrecht van artikel 1 van het Eerste Protocol bij het EVRM en het recht op leven van artikel 2 EVRM, zich heeft te onthouden van bepaalde handelingen.

199. Ten aanzien van artikel 1 van het eerste protocol bij het EVRM³⁷ kan worden afgevraagd in hoeverre, met de door Eisers gevorderde maatregelen, er sprake is van inmenging in het eigendomsrecht van het Land als eigenaar van de RdK en CRU. En is die inmenging wel gerechtvaardigd in het algemeen belang? Voor de beantwoording van het laatste zal wederom naar een “*fair balance*” moeten worden gezocht waarbij het uitgangspunt is dat het land een “*wide margin of appreciation*” heeft.

200. **Artikel 10 EVRM**

Artikel 10 EVRM regelt het recht op vrijheid van meningsuiting en de daarmee gepaard gaande recht op ontvangen van inlichtingen van de Overheid. Het Land is voornemens om inlichtingen te geven aan de bevolking over de uitstoot van de Isla, wat het allemaal bevat en de gevolgen ervan voor de gezondheid hier op Curaçao, zodra de deskundigenonderzoeken zijn afgerond en er meer duidelijkheid bestaat hieromtrent.

Van het Land kan echter niet verwacht worden onvolledige informatie te verspreiden die mogelijk onrust onder de bevolking kan brengen. Het Land zal alleen op grond van betrouwbare gegevens informatie verstrekken. De nodige voorbereidingen zijn al ingang gezet.

201. **Randnummer 128 van het Verzoekschrift:**

Anders dan Eisers stellen, worden zoals in dit conclusie van antwoord uitgebreid naar voren is gekomen door het Land concrete acties heeft

³⁷ Artikel 1 Protocol bij het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden : “Iedere natuurlijke of rechtspersoon heeft recht op het ongestoord genot van zijn eigendom. Aan niemand zal zijn eigendom worden ontnomen behalve in het algemeen belang en onder de voorwaarden voorzien in de wet en in de algemene beginselen van internationaal recht.

De voorgaande bepalingen tasten echter op geen enkele wijze het recht aan, dat een staat heeft om die wetten toe te passen, die hij noodzakelijk oordeelt om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang of om de betaling van belastingen of andere heffingen of boeten te verzekeren.”

genomen om de genoemde overlast te reduceren. De conclusie van Eisers is dan ook niet terecht.

202. Randnummer 129 van het Verzoekschrift:

Er is een inspecteur milieu met belangrijke bevoegdheden die heel actief is aangetrokken en hiervan zijn de milieuorganisaties goed op de hoogte. Er wordt wel degelijk regelmatig onderzoek gedaan en revisie van de vergunning van de Isla is op dit moment gaande. Alle rapporten, huidige en uit het verleden zijn te vinden op de website www.luchtmetingencuracao.org en is bereikbaar voor iedereen zonder enige drempel. De huidige toestand van de lucht is zelf "live" te volgen op de website. Daarnaast zijn er verschillende wegen die bewandeld kunnen worden om additionele informatie te krijgen dus er is absoluut geen sprake van gebrek aan transparantie.

203. Randnummer 130 van het Verzoekschrift:

Het is gelet op hetgeen in dit conclusie van antwoord naar voren is gekomen absoluut niet waar dat de overheid niets doet. Vanuit verschillende invalshoeken is duidelijk geworden wat de overheid al gedaan heeft, waarmee ze mee bezig is en wat ze in de nabije toekomst gaat doen. Of er van een acute nood situatie sprake is hebben Eisers overigens niet hard kunnen maken.

204. Randnummer 131 van het Verzoekschrift:

Er is absoluut geen sprake van tolerantie door het Land van milieuovertredingen door bedrijven in het Schottegat industriegebied. Om effectief en juridisch op de juiste manier op te treden dient men zeker te zijn van veroorzakers en de bronnen van hinder of vervuiling. Vaak lijkt het misschien dat de overheid bepaalde situaties tolereert terwijl er een uitgebreid onderzoek gaande is om bepaalde problemen permanent op te lossen.

205. Randnummer 132 van het Verzoekschrift:

Indien Eisers aantoonbaar schade menen te hebben, dan moeten zij dat op de veroorzakers verhalen.

206. Randnummer 133 van het Verzoekschrift:

Gelet op al hetgeen naar voren is gekomen kan absoluut niet gesteld en bewezen worden dat de overheid verzuimt heeft haar plichten tot bescherming van de fundamentele rechten van bewoners na te komen.

X. De vorderingen van Eisers op hun merites beoordeeld

X.1. Het gevorderde onder (i) van het petitum dient te worden afgewezen

Algemeen

207. Met het onder (i) van het petitum van het Verzoekschrift gevorderde verlangen Eisers dat uw Gerecht tot het oordeel komt dat het Land onrechtmatig jegens hen (Eisers) handelt, door:

“niet te voldoen aan de in het lichaam van dit verzoekschrift genoemde en aangehaalde dienaangaande geldende internationale normen, ter bescherming van de fundamentele rechten van de mens zoals vastgelegd in onder meer het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens”.

208. Die *“in het lichaam van dit verzoekschrift genoemde en aangehaalde dienaangaande geldende internationale normen”* zijn *“de normen op grond van de WHO”*, die volgens Eisers, *“via de band van de jurisprudentie van het EHRM bindend zijn”*. Zie onderdeel 6 van het Verzoekschrift getiteld **6. Regelgevend kader: De geldende milieunormen:**

(42) “Kort en goed gelden er op Curaçao en voor de Raffinaderij twee soorten milieunormen, de normen op grond van de WHO die via de band van de jurisprudentie van het EHRM bindend zijn, en de normen op grond

van de toepasselijke Hindervergunningen (zie de definitie hieronder). Deze normen worden hierna verder toegelicht, waarbij wordt begonnen met de norm die geldt op basis van de Hindervergunningen."

209. En verder onderdeel 6.2 van het Verzoekschrift: **6.2. Internationale normstelling WHO:**

(59) "De WHO hanteert ook, internationaal geldende, normen voor verschillende stoffen, waaronder fijnstof, ozon (O3), stikstofdioxide (NO2) en normen voor zwaveldioxide (SO2). Het EHRM betreft WHO-normen in zijn beoordeling van de vraag of de in een zaak bestreden luchtkwaliteit in overeenstemming is met de hiervoor geschetste mensenrechten.

(60) De WHO hanteert voor SO2 als richtlijn een maximum van 500 µg/m3 voor een duur van 10 minuten (de "korte termijnblootstelling") en 20 µg/m3 voor een periode van 24 uur (de "lange termijnblootstelling"), zie Productie 7F.

(61) Het Gemeenschappelijk Hof heeft deze normen reeds eerder betrokken in procedures over de milieuvuiling op Curaçao. Ook het EHRM past de WHO-normen toe. De WHO-normen worden dus daadwerkelijk toegepast, althans de milieuvuiling wordt langs de meetlat van de WHO-normen gelegd."

210. Het Land betwist de juistheid van die stellingen uitdrukkelijk.

De WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen waarop Eisers zich beroepen zijn niet-bindend

211. Ten eerste geldt het volgende wat betreft de "de normen op grond van de WHO" waar Eisers zich op beroepen.

212. Dat zijn de “*WHO Air quality guidelines for particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulfur dioxide*” (de **WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen**). Dat blijkt uit onderdeel 6.2 van het Verzoekschrift.
213. De *World Health Organization* (de **WHO**) is een onderdeel van de Verenigde Naties. De Algemene Vergadering van de WHO heeft op grond van de artikelen 21 en 22 van het WHO-Statuut de bevoegdheid om juridisch bindende regelgeving uit te vaardigen. Deze regelingen moeten worden aangenomen bij gewone meerderheid. De WHO maakt echter spaarzaam gebruik van deze bevoegdheid.
214. De WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen waar Eisers hun vorderingen zoals geformuleerd in hun Verzoekschrift op baseren, hebben niet een dergelijke juridische status. In plaats daarvan bevatten zij - zoals de titel in feite al aangeeft - slechts niet-bindende richtlijnen met betrekking tot luchtkwaliteit, welke zijn bedoeld om nationale beleidsmakers te informeren en begeleiden bij het verminderen van gezondheidseffecten van luchtverontreiniging. Zo vermelden de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen onder meer het volgende:

“Preface

(...)

The WHO air quality guidelines are designed to offer guidance in reducing the health impacts of air pollution.

(..)

These guidelines are intended to inform policy-makers and to provide appropriate targets for a broad range of policy options for air quality management in different parts of the world.”³⁸

³⁸ Zie productie 7F bij het Verzoekschrift, blz. 5.

215. Verder is van belang dat de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen nadrukkelijk onderkennen dat nationale luchtkwaliteitsnormen zullen verschillen en afhankelijk zijn van onder andere de technologische haalbaarheid en de economische overwegingen van een land. Daarmee onderkennen de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen deze heterogeniteit tussen landen en, in het bijzonder, dat nationale overheden, bij het opstellen van luchtkwaliteitsnormen, hun eigen lokale omstandigheden zorgvuldig dienen te overwegen:

“Role of the guidelines in protecting public health

(...)

National standards will vary according to the approach adopted for balancing health risks, technological feasibility, economic considerations and various other political and social factors, which in turn will depend on, among other things, the level of development and national capability in air quality management. The guideline values recommended by WHO acknowledge this heterogeneity and, in particular, recognize that when formulating policy targets, governments should consider their own local circumstances carefully before adopting the guidelines directly as legally based standards. [onderstreping toegevoegd]

216. Ook uw Gerecht heeft in de context van luchtkwaliteit de invloed en betekenis van die lokale omstandigheden en mogelijkheden alsmede de vrijheid van overheden om, rekening houdende met alle belangen en die lokale omstandigheden en mogelijkheden, hun eigen beleid te bepalen, nadrukkelijk onderkend. Het Land verwijst naar het ook door Eisers in hun Verzoekschrift aangehaalde vonnis van uw Gerecht van 16 november 2015:³⁹

³⁹ ECLI:NL:OGECAC:2015:24, r.o. 3.17.

“Met betrekking tot de punten waar aan de wensen van eisers niet, nog niet of niet geheel is tegemoet gekomen, dient bedacht te worden dat aan de overheid in beginsel de vrijheid toekomt om, rekening houdende met alle betrokken belangen, alsmede met haar mogelijkheden, haar eigen koers uit te stippelen. De rechterlijke controle hierop dient marginaal te zijn. Daarbij verdient opmerking dat de mogelijkheden van een overheid in een kleinschalige samenleving beperkter, soms aanmerkelijk beperkter, zijn dan die van overheden in grotere economieën. Dit heeft tot gevolg dat de elders aangelegde meetlat van overheidsverantwoordelijkheid hier niet zonder meer past. Dit laatste geldt onverminderd met betrekking tot het streven naar een optimale gezondheidszorg, hoe hoogwaardig ook.”

Het EHRM heeft niet geoordeeld dat de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen bindend zijn

217. Ten tweede geldt het volgende wat betreft de stelling dat die WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen *“via de band van de jurisprudentie van het EHRM bindend zijn”*.
218. Eisers baseren die stelling op een uitspraak van het EHRM van 20 mei 2010.⁴⁰ Daaruit volgt echter niet dat het EHRM oordeelt dat de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen *“bindend zijn”* laat staan dat een overschrijding daarvan resulteert in een schending van enig in het EVRM vastgelegd mensenrecht.
219. Allereerst ging het in die zaak niet om WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen, maar om door de WHO vastgestelde normen op het gebied van geluid.

⁴⁰ Zie voetnoot 7 van het Verzoekschrift.

220. Daarnaast betrok het EHRM in die zaak het feit, dat de geconstateerde geluidsniveaus *“the international standards as set by the World Health Organisation and most European countries”* overschreden, bij zijn oordeel dat sprake was van een schending van artikel 8 EVRM. Niet meer en niet minder. Dat is iets (geheel) anders dan dat het EHRM oordeelde dat de betreffende WHO-normen *“bindend”* waren of dat het EHRM decisieve betekenis toekende aan de geconstateerde overschrijding van de betreffende WHO-normen. Dat blijkt alleen al uit het feit dat het EHRM in die zaak een groot aantal feiten ten grondslag legde aan zijn oordeel dat sprake was van een schending van artikel 8 EVRM, waaronder - niet in de laatste plaats - het feit dat de vastgestelde geluidsniveaus de lokaal geldende maximum geluidswaarden substantieel overschreden.

Een overschrijding van de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen levert geen onrechtmatige daad van het Land jegens Eisers op

221. Voorts betwist het Land uitdrukkelijk dat een overschrijding van de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen resulteert in onrechtmatige daad van het Land jegens Eisers.
222. Dat is allereerst al zo, omdat de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen niet-bindend zijn voor het Land (zie hiervoor).
223. Wat Eisers in feite stellen, is dat een overheid die het laat gebeuren dat de concentratie voor, bijvoorbeeld, zwaveldioxide (SO₂) op leefniveau in een bepaald gebied hoger is dan de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen voor zwaveldioxide, te weten:⁴¹
- 20 µg/m³ 24-hour mean;
 - 500 µg/m³ 10-minute mean;

⁴¹ Zie productie 7F bij het Verzoekschrift, blz. 18.

onrechtmatig handelt jegens de bewoners in dat gebied. Dat is niet zo.

224. In dit verband wijst het Land er, bijvoorbeeld, op dat de 24-uurs gemiddelde grenswaarde voor zwaveldioxide in Nederland meer dan zes maal zo hoog ligt als de in de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen genoemde 20 µg/m³, te weten 125 µg/m³.⁴² Het Land wijst er in dit verband op dat Stichting CAE volgens haar statutaire doelomschrijving streeft naar *“het (laten) voldoen van de luchtkwaliteit te Curaçao, in het bijzonder de luchtkwaliteit benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat te Curaçao, aan binnen het Koninkrijk gangbare en erkende (gezondheids)normen”* [onderstreping toegevoegd] (zie hiervoor randnummer 63).
225. Wat betreft de door Eisers gestelde correlatie tussen blootstelling aan zwaveldioxide en gezondheidsschade geldt bovendien dat daarover nog veel onzekerheid bestaat, zoals onder meer uit de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen zelf blijkt (zie blz. 18 en 19):

“There is still considerable uncertainty as to whether SO₂ is the pollutant responsible for the observed adverse effects or whether it is a surrogate for ultrafine particles or some other correlated substance. Both Germany (Wichmann et al., 2000) and the Netherlands (Buringh, Fisher & Hoek, 2000) have experienced a strong reduction in SO₂ concentrations over a decade, but although mortality also decreased with time, the association between SO₂ and mortality was not judged to be causal in either case the fall in mortality and was instead attributed to a similar time trend in a different pollutant (PM).” [onderstreping toegevoegd]

226. Voor de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen met betrekking tot fijnstof (PM₁₀) waar Eisers zich op beroepen geldt hetzelfde. Die zijn als volgt.⁴³

⁴² Zie Wet milieubeheer, Bijlage 2, paragraaf 1, voorschrift 1.1.

⁴³ Zie productie 7F bij het Verzoekschrift, blz. 9.

- 20 µg/m³ annual mean
 - 50 µg/m³ 24-hour mean
227. De corresponderende grenswaarden in Nederland zijn 40 µg/m³ (jaargemiddelde) ofwel tweemaal zo hoog als de corresponderende WHO-norm - en 50 µg/m³ (24-uurs gemiddelde).⁴⁴
228. Wat betreft die jaargemiddelde grenswaarde voor fijnstof (PM₁₀) geldt bovendien dat die ter plaatse van meetstation *Kas Chikitu* gemiddeld over de jaren 2011 tot en met 2015 gemeten net iets onder die in Nederland geldende jaargemiddelde grenswaarde van 40 µg/m³ ligt.⁴⁵
229. Het Land wijst er in dit verband nog op dat meetstation Kas Chikitu - in tegenstelling tot meetstation Beth Chaim dat is bedoeld "*om de grenswaarden uit attachment F op het industriegebied gelegen ISLA raffinaderij te controleren*"⁴⁶ - is gelegen in een woonwijk in het gebied benedenwinds van het industriegebied rond het Schottegat en "*is ingericht om de luchtkwaliteit nabij bewoning te monitoren*".⁴⁷ De concentraties die dát meetstation meet, zijn (dus) de concentraties die relevant zijn wat betreft "*[d]e overige Eisers zijn allemaal bewoners van het getroffen gebied onder de rook en slachtoffer van de milieuvervuiling die de Raffinaderij veroorzaakt.*"⁴⁸
230. Gelet op het voorgaande dient de onder (i) van het petitum van het Verzoekschrift gevorderde verklaring voor recht te worden afgewezen.

X.2. Het gevorderde onder (ii) van het petitum dient te worden afgewezen

⁴⁴ Zie Wet milieubeheer, Bijlage 2, paragraaf 4, voorschrift 4.1.

⁴⁵ Om precies te zijn 39.8 µg/m³. Zie het rapport Meetresultaten Luchtkwaliteit Curaçao 2015 van de GGD Amsterdam van 26 mei 2016, blz. 9, tabel 3.

⁴⁶ Zie het rapport Meetresultaten Luchtkwaliteit Curaçao 2015 van de GGD Amsterdam van 26 mei 2016, blz. 5.

⁴⁷ Zie het rapport Meetresultaten Luchtkwaliteit Curaçao 2015 van de GGD Amsterdam van 26 mei 2016, blz. 5.

⁴⁸ Zie randnummer 23 van het Verzoekschrift.

231. Onder (ii) van het petitum van het Verzoekschrift vorderen Eisers:

“het Land Curaçao op te dragen om binnen 2 (twee) maanden na toezending van de uitspraak in deze, de hoeveelheid zwaveldioxide (SO₂) en PM (fijnstof) gemeten door het meetstation te Beth Chaim zodanig te (doen) beperken dat wordt voldaan aan de luchtkwaliteitsnormen gehanteerd door de WHO als vermeld in productie 7F;”

232. Ook die vordering dient te worden afgewezen.

233. Zoals in het voorgaande onderdeel uitvoerig is betoogd:

- zijn de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen waar Eisers hun vordering zoals geformuleerd in onderdeel (ii) van het petitum op baseren, slechts niet-bindende richtlijnen met betrekking tot luchtkwaliteit, welke zijn bedoeld om nationale beleidsmakers te informeren en begeleiden bij het verminderen van gezondheidseffecten van luchtverontreiniging;
- onderkennen de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen nadrukkelijk dat nationale luchtkwaliteitsnormen zullen verschillen en afhankelijk zijn van onder andere de technologische haalbaarheid en de economische overwegingen van een land; en
- onderkennen de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen deze heterogeniteit tussen landen en, in het bijzonder, dat nationale overheden, bij het opstellen van luchtkwaliteitsnormen, hun eigen lokale omstandigheden zorgvuldig dienen te overwegen.

234. Dit zo zijnde, zou, indien uw Gerecht de vordering zoals geformuleerd onder (ii) van het petitum zou toewijzen, het Land iedere beleidsvrijheid

op het gebied van luchtkwaliteit worden ontnomen alsmede de ook door de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen nadrukkelijk onderkende mogelijkheid voor lokale overheden, om onder meer de technologische haalbaarheid en economische overwegingen te betrekken bij het vaststellen van beleid op het gebied van luchtkwaliteit.

235. Ook levert dit een conflict op met de machtenscheiding die is verankerd in de Grondwet. De rechter zou dan immers zelf luchtkwaliteitsnormen vaststellen, waarmee hij zich zou begeven in het domein van de wetgevende en/of uitvoerende macht.
236. Bovendien vorderen Eisers niet alleen dat uw Gerecht het Land opdraagt om ervoor te zorgen dat de hoeveelheid zwaveldioxide en fijnstof wordt beperkt conform de WHO Luchtkwaliteit Richtlijnen, maar ook om daar binnen twee maanden na wijzen van het vonnis aan te voldoen. Het opleggen van een dergelijke termijn waarbinnen de overheid maatregelen moet nemen is eveneens onverenigbaar met de beleidsvrijheid van de overheid.⁴⁹

X.3. Het gevorderde onder (iii) van het petitum dient te worden afgewezen

237. Onder (iii) van het petitum van het Verzoekschrift vorderen Eisers:

“het Land Curaçao te bevelen alle inwoners van Curaçao zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen 1 (een) maanden na toezending van de uitspraak in dezen, getrouw en adequaat te informeren middels een paginagrote advertentie in de dagbladen Extra, NOBO, La Prensa, en Amigoe en Antilliaans Dagblad, en tevens als persbericht naar NTR/Caribisch netwerk, weergegeven in respectievelijk Papiaments en Nederlands, over de gevaren en risico's die de milieuvervuiling in het algemeen en in het bijzonder de door het

⁴⁹ Zie de conclusie van A-G Spier bij HR 8 juni 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA2075.

meetstation te Beth Chaim gemeten en door de GGD Amsterdam gevalideerde SO2 en TSP met zich meebrengt, waarvan de voorlichtingstekst in samenspraak met Eisers tot stand wordt gebracht, óók wanneer reeds aan het voorgaande onder (ii) is voldaan omdat ook milieu(lucht)vervuiling uit het verleden reeds blijvende (gezondheids)schade kan hebben aangericht.”

238. In randnummer 126 van het Verzoekschrift is in dit verband het volgende vermeld:

“Het recht om door de Overheid te worden geïnformeerd over milieugevaarlijke situaties volgt niet alleen uit artikel 8 EVRM maar ook uit artikel 10 EVRM (EHRM 18 februari 1998 (Guerra. T. Italië)). Dit recht omvat niet alleen de vrijheid om een mening te koesteren maar ook de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken en het recht om door de overheid te worden geïnformeerd over milieugevaarlijke situaties (EHRM 19 februari 2998, Appl.nr. 116/1996/735/932, Guerra. T. Italië). De Overheid schendt dit recht ten ene male omdat zij geen enkele informatie aan haar inwoners geeft over de overschrijding van luchtkwaliteitsnormen en over de oorzaak, samenstelling en gevolgen van de uitstoot van de Raffinaderij / Aqualectra. Het EHRM hanteert bij de beoordeling van de vraag of de luchtkwaliteit in overeenstemming is met de hiervoor geschetste mensenrechten voor de immissie van SO2 (wél regelmatig aan voortschrijdend inzicht aangepaste) richtlijnen van de WHO (Zie productie 7F)”.

239. Het Land betwist dat er, als vermeld in randnummer 126 van het Verzoekschrift, door het Land geen enkele informatie is verstrekt aan de inwoners van Curaçao met betrekking tot de luchtkwaliteit in Curaçao en over de oorzaak, samenstelling en gevolgen van de uitstoot van de Raffinaderij/Aqualectra (zie **productie # 13**). Onderdeel (iii) van het petitum dient dan ook te worden afgewezen.

240. In dit verband dient in de eerste plaats te worden vermeld dat op de voor eenieder toegankelijke website www.luchtkwaliteitcuracao.org, een website van en onderhouden door het Land, onder meer elk uur actuele meetresultaten ter zake van luchtkwaliteit in Curaçao worden weergegeven zoals gemeten bij meetstations *Beth Chaim* en *Kas Chikitu*.. Op deze website worden actuele concentraties van SO₂ (ug/m³), TSP (ug/m³), H₂S (ug/m³) en PM₁₀ (ug/m³) weergegeven.
241. Op deze website zijn eveneens historische meetresultaten te vinden met betrekking tot de periode 2011-2015, zoals gemeten bij meetstations *Beth Chaim* en *Kas Chikitu*.
242. Ook zijn op deze website de volgende documenten te vinden:
- Gevalideerde data over 2011;
 - Attachment F;
 - Hinderwet vergunning ISLA;
 - Toelichting op Milieuvergunning ISLA;
 - Hinderwet vergunning curacao utilities company n.v.;
 - SO₂ en TSP niveaus 2007;
 - TNO augustus 2007;
 - Rapport Taskforce Milieuproblematiek Isla/BOO 2005;
 - Fact finding missie 2004 DCMR;
 - Environmental study downwind of the Schottegat Industrial Area 2001 Tebodin TAUW;
 - Health complaints GGD Rotterdam 1999.
243. Uit het voorgaande volgt dat het Land openbaarheid betracht in het kader van de luchtkwaliteit in Curaçao, onder meer door het openbaar maken van de gemeten concentraties SO₂ (ug/m³), TSP (ug/m³), H₂S (ug/m³) en PM₁₀, zoals gemeten bij meetstations *Beth Chaim* en *Kas Chikitu*, en de Hinderwetvergunning van ISLA, de toelichting op de Milieuvergunning van

ISLA en Attachment F te publiceren op de website. Uit het Verzoekschrift volgt (zie onder meer randnummer 82) dat ook Eisers kennis hebben genomen en gebruik hebben gemaakt van informatie op de website www.luchtmetingencuracao.org.

244. Daarnaast wordt in het ook op de website www.luchtmetingencuracao.org gepubliceerde Attachment F op meerdere plaatsen melding gemaakt van de relatie tussen de in dit document vermelde waarden en de volksgezondheid. Zie bijvoorbeeld de volgende passages in Attachment F:

“Article 1.0 Introduction

Whereas, the growth in the amount and complexity of air pollution (including noise pollution and stench nuisance) brought about by urbanization, industrial development, and the increasing use of motor vehicles, has resulted in mounting dangers to the public health and welfare; (...)⁵⁰

“Standard for Sulfur Oxides

Short Term (24 hour) Standard

Numerous epidemiological studies indicate an association between air pollution of sulfur oxides (measured as sulfur dioxide) and health effects of varying severity, especially for short-term pollution episodes. For concentrations of about 1500 µg/m³ of sulfur dioxide (24-hour average) increased mortality may occur. For concentrations of about 715 µg/m³ of sulfur dioxide (24-hour average) increased daily death may occur as well as a sharp rise in illness rates for patients over 54 with severe bronchitis. For

⁵⁰ Attachment F, pagina 3.

concentrations of about 600 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ of sulfur dioxide (24-hour average) patients with chronic lung disease may experience accentuation of symptoms. For concentrations of about 500 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ of sulfur dioxide (24-hour average) increased mortality rates may occur. For concentrations of about 300 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ to 500 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ of sulfur dioxide (24-hour average) increased hospital admissions of older persons for respiratory disease may occur along with increased absenteeism from work particularly with older people. The EC and USEPA rules are similar for the AAQS of sulfur dioxide. However, the EC rules include various limits based upon suspended particulate concentration and time of year. Since weather conditions are relatively constant, the USEPA approach was utilized. In addition, the EC regulations include a greater percentile of allowable excursions. For these reasons, the USEPA standard of 365 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ was selected.

Long Term (Annual) Standard

For concentrations ranging from 105 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ to 265 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ of sulfur dioxide (annual average) increased symptoms of respiratory and lung disease may occur. For concentrations ranging from 115 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ to 120 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ of sulfur dioxide (annual average) increased frequency and severity of respiratory diseases in school children may occur as well as an increase in mortality from bronchitis and lung cancer.

Similar to the short-term SO_2 standard, the EC regulations are dependent upon suspended particulate concentrations. An annual SO_2 limit of 80 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ was selected.

Standards for Particulate Matter

Short Term (24 hour) Standard

Numerous epidemiological studies indicate an association between air pollution of particulate matter and health effects of varying severity, especially for short-term pollution episodes. For concentrations of 750 µg/m³ and higher of particulate matter (24-hour average) excess deaths and a considerable increase in illness may occur. Concentrations above 300 µg/m³ of particulate matter (24-hour average) may worsen acute symptoms for patients with chronic bronchitis. At concentrations above 200 µg/m³ of particulate matter (24-hour average) increased absenteeism from work may occur.

The EC regulations will again depend upon seasonal variations and allow higher daily mean values. For this reason, the more stringent USEPA standard was used along with a percentile of allowable excursions similar to that used in the EC standard.

Long Term (Annual) Standard

For concentrations ranging from 100 µg/m³ to 130 µg/m³ of particulate matter (annual mean) children will likely develop increased incidences of respiratory diseases. For concentrations above 100 µg/m³ of particulate matter (annual geometric mean) increased death rates for persons over 50 are likely.

*The EC and US annual standards are essentially identical, therefore, the standard applied meets both of these criteria.”*⁵¹

[onderstreping toegevoegd]

245. Het Land herhaalt dan ook haar betwisting van de stelling van Eisers in randnummer 126 van het Verzoekschrift dat het Land geen enkele

⁵¹ Attachment F, pagina's 21-22.

informatie zou verstrekken aan de inwoners van Curaçao met betrekking tot de luchtkwaliteit in Curaçao en over de oorzaak, samenstelling en gevolgen van de uitstoot van de Raffinaderij/Aqualectra. Onderdeel (iii) van het petitum dient dan ook te worden afgewezen.

X.4. Het gevorderde onder (v) van het petitum dient te worden afgewezen

246. Onder (v) van het petitum van het Verzoekschrift vorderen Eisers:

“voor recht te verklaren dat het Land Curaçao aansprakelijk is voor alle schade die Eisers hebben geleden en nog zullen lijden als gevolg van het onrechtmatig handelen door het Land Curaçao ten aanzien van de milieu(lucht)vervuiling op Curaçao, als omschreven in randnummer i van deze vordering;”

247. Stichting CAE is één van de Eisers en dus één van de partijen die het gestelde onder (v) van het petitum vordert. Die vordering van Stichting CAE stuit reeds af op het oordeel van de Hoge Raad in zijn arrest van 13 oktober 2006, RvdW 2006, 942:

“9.1.3 Naar de kern genomen berusten de klachten van deze onderdelen op het standpunt dat de onderhavige vordering tot verklaring voor recht dat de accountants, de Verzekeringskamer en de actuaris hoofdelijk gehouden zijn tot voldoening van de schade die de voormalige polishouders in het faillissement van Vie d'Or hebben geleden, behoort tot de vorderingen die in verband met de te bundelen gelijksoortige belangen van de polishouders in een procedure op de voet van art. 3:305a BW kunnen worden ingesteld en dat daaraan niet in de weg staat dat deze vorderingen ingevolge lid 3 van die bepaling niet kunnen strekken tot schadevergoeding te voldoen in geld. Dat standpunt is niet juist.

Het hof heeft — niet onbegrijpelijk — geoordeeld dat de bedoelde rechtsvordering in wezen ertoe strekt de omvang van de schadevergoedingsverplichting jegens ieder van de individuele polishouders vast te stellen. Nu deze vaststelling niet kan geschieden zonder te treden in de vraag in welke mate, afhankelijk van de bijzondere omstandigheden van het geval, het ontstaan van die individuele schade aan het handelen van de accountants, de Verzekeringskamer en de actuaris kan worden toegerekend en in welke mate de aan dezen en mogelijk aan de individuele benadeelde toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, verzet de strekking van art. 3:305a BW zich tegen toewijzing van die vordering. De belangen die de rechtsvordering aldus beoogt te dienen laten zich, naar het hof niet onbegrijpelijk heeft overwogen, in dit geval in zodanig onvoldoende mate veralgemeniseren, dat zij niet gerekend kunnen worden tot de gelijksoortige belangen waarop art. 3:305a BW het oog heeft. Daaraan doet niet af dat het hof, in het bijzonder omtrent het causaal verband tussen het onrechtmatig handelen van de accountants, de Verzekeringskamer en de actuaris en de totale schade en het tijdstip waarop die totale schade moet worden berekend, beslissingen heeft gegeven die op zichzelf 'veralgemeeniseerbare vraagstukken van causaliteit en aansprakelijkheid' betreffen.

Daarop stuiten de klachten van deze onderdelen af.” [onderstreping toegevoegd]

248. Wat betreft de overige 29 Eisers - individuen die naar de stellingen van Eisers wonen benedenwinds van het industrieterrein rond het Schottegat te Curaçao - dient die vordering als geformuleerd onder (v) van het petitum te worden afgewezen, omdat zij niet hebben voldaan aan de op hen in dit verband rustende stelplicht en bewijslast.

249. Eisers hebben gesteld noch aangetoond, dat sprake is (i) van een concrete onrechtmatige daad van het Land jegens elk van hen, die (ii) onder de gegeven omstandigheden van hun individuele geval aan het Land kan worden toegerekend, (iii) als gevolg waarvan elk van hen (iv) individuele schade heeft geleden, die het Land op grond van artikel 6:162 BW Curaçao aan hen dient te vergoeden.
250. Het Land betwist uitdrukkelijk dat aan deze vereisten is voldaan. Zonder in deze stand van de procedure uitputtend te zijn, wijst het Land op het volgende.
251. De hier gestelde onrechtmatige daad van het Land betreft die geformuleerd in onderdeel (i) van het petitum. Dat volgt uit de woorden *“als gevolg van het onrechtmatig handelen door het Land Curaçao (...) als omschreven in randnummer i van deze vordering”*.
252. In onderdeel X.1. van deze conclusie van antwoord heeft het Land al uitvoerig uiteengezet dat en waarom die onder (i) van het petitum geformuleerde vordering moet stranden. De in onderdeel (v) van het petitum geformuleerde vordering, die voortbouwt op en afhankelijk is van de onder (i) van het petitum geformuleerde vordering, moet dat lot delen.
253. Daarnaast wijst het Land er op dat Eisers, die van uw Gerecht verlangen dat het voor recht verklaart, dat het Land aansprakelijk is *“voor alle schade die Eisers hebben geleden en nog zullen lijden”* als gevolg van het gestelde onrechtmatige handelen van het Land, nalaten om concreet aan te geven om welke individuele schade het in elk individueel geval gaat. In plaats daarvan volstaan zij onder de kop *“4.2 De schade die Eisers, andere inwoners en bezoekers lijden als gevolg van de milieu(lucht)vervuiling”* met te stellen dat sprake is van *“onder meer gezondheidsklachten en materiële schade”*. Dat is bepaald onvoldoende specifiek.
- X.5. Het gevorderde onder (vi) van het petitum dient te worden afgewezen**

254. Onder (vi) van het petitum van het Verzoekschrift vorderen Eisers:

“het Land Curacao te veroordelen in de kosten van deze procedure, waaronder begrepen de kosten van rechtskundige bijstand en de verschuldigde griffierechten, onder bepaling dat, indien de kosten van het geding niet binnen tien dagen na de dag waarop het vonnis aan Gedaagde is betekend, zijn voldaan, daarover vanaf de tiende dag de wettelijke rente verschuldigd is.”

255. Tegen de achtergrond van het standpunt van het Land dat Eisers niet-ontvankelijk verklaard dienen te worden in hun vorderingen, althans de vorderingen van Eisers integraal dienen te worden afgewezen, verzoekt het Land uw Gerecht het verzoek van Eisers tot veroordeling van het Land in - kort gezegd - de proceskosten, af te wijzen.

X.6. Het gevorderde onder (ii) van het petitum (Subsidiair) dient te worden afgewezen

256. Onder (ii) van het petitum (Subsidiair) van het Verzoekschrift vorderen Eisers:

“Een zodanig vonnis te wijzen als Uw Gerecht in goede justitie zal vermenen te behoren”

257. Deze vordering van Eisers is onbepaald, in de zin dat in deze vordering Eisers uw Gerecht ‘carte blanche’ verstrekken om in de onderhavige zaak een beslissing te nemen. Om deze reden moet (ook) deze vordering worden afgewezen.

Bewijsaanbod

258. Voorzover het Gerecht zou oordelen dat op het Land enige bewijslast rust, biedt zij aan haar stellingen te bewijzen door het doen horen van getuigen en het overleggen van verdere geschriften, zonder evenwel enige onverplichte bewijslast op zich te nemen.

Reden waarom:

Het Land u verzoekt om Eisers bij vonnis, voor zover mogelijk uitvoerbaar bij voorraad, niet-ontvankelijk te verklaren in hun vorderingen dan wel de vorderingen van Eisers af te wijzen, met veroordeling van Eisers in de kosten van dit geding.

Willemstad, 10 april 2017

De gemachtigden,

mr. W.R. Flocker

mr. drs. E. Kleist